

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I DRUŠTVO

PORTRET: Hrvoje Hitrec

Hrvoje Hitrec: Ustavnu odredbu o hrvatskom jeziku treba slijediti zakon (intervju), Dux Chroatorum (ulomak iz neobjavljena romana)
O Hrvoju Hitrecu pišu Ivica **Matičević**, Karol **Visinko**, Lada **Franić**, Zrinka **Jurčević** i Ivica **Zadro**

KNJIGA U FOKUSU

FRANJO NAGULOV: *OKUPACIJA U 26 SLIKA*
(METODIČKI OBRAĐENA LEKTIRA)

O knjizi pišu Mario **Kolar**, Marija **Lamot**, Tin **Lemac**, Snježana **Tramburovski**, Marina **Tomić** i Marinko **Plazibat**

ANTIKVARIJAT

STJEPAN TOMAŠ: *SVETI BUNAR*

O knjizi pišu Dubravko **Horvatić**, Julijana **Matanović** i Filip **Karačić**

NOVI PRIJEVODI

Miljana Cunta: Deset pjesama

MEDIOTEKA

Paula Rem: Mesijanski dolazak u doba totalitarizma: Laibachov mjuzikl *Wir sind das Volk*

OSTALE RUBRIKE

Kritičarev izbor / Nikica Mihaljević

Esej / Stijepo Mijović Kočan

Nagrade DHK-a / Krešimir Bagić, Željka Lovrenčić

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Marko Gregur:
Šalaporte (ulomak)

Slavko Jendričko:
Ukrajina

Ivan Koprić:
Muškarci ne bi smjeli pisati poeziju

Mladen Kopjar:
Pjesme

Matko Abramić:
Pjesme

Lilijana Domić:
Zaljubljeni lektor

Godište 78 • **BROJ 7-8**
Srpanj – kolovoz 2022.

DRUŠTVO
HRVATSKIH
KNJIŽEVNIKA

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I DRUŠTVO

Godište 78, broj 7–8, Zagreb, srpanj – kolovoz 2022.

Nakladnik: Društvo hrvatskih književnika

Za nakladnika: Zlatko Krilić

Uređuju: Julijana Matanović i Mario Kolar

Adresa uredništva:

Društvo hrvatskih književnika

Trg bana Josipa Jelačića 7/1, 10000 Zagreb

Tel. 01 4816 931, 4883 580

E-mail: republika@dhk.hr

Tajnica uredništva: Vlatka Poljanec

Uredništvo prima utorkom od 12 do 14 sati.

Rukopise ne vraćamo.

Lektura: Jakov Lovrić

Dizajn: Jasna Goreta

Prijelom: Neven Osojnik

Tisak: web2tisak, Sv. Nedjelja

Časopis je objavljen uz potporu
Grada Zagreba

Časopis je objavljen uz potporu
Ministarstva kulture i medija RH

Ovaj broj objavljen je uz financijsku potporu Fonda za kulturu Društva hrvatskih književnika.

Cijena dvobroja je 60 kn / 8€. Cijena za inozemstvo: za zemlje EU-a 15 €, izvan EU-a 20 €.

Godišnja pretplata je 330 kn / 43 €, za članove DHK-a 200 kn / 26 €.

Redovna cijena za inozemstvo: za zemlje EU-a 85 €, za zemlje izvan EU-a 100 €.

Cijene za članove DHK-a u inozemstvu: za zemlje EU-a 50 €, a za zemlje izvan EU-a 70 €.

Uplate na kunski žiroračun Zagrebačke banke d. d., Zagreb, IBAN: HR5223600001101361393,

poziv na broj: 0105-2022, s naznakom „Za Republiku“. Pretplata za inozemstvo:

Croatian Writers' Association, Zagrebačka banka d. d., Savska 60, Zagreb,

Croatia, IBAN: HR5223600001101361393, SWIFT banke ZABHR2X.

Časopis *Republika* u kontinuitetu izlazi od 1945. godine do danas.

Društvo hrvatskih književnika njegov je nakladnik od 1981. godine.

Na naslovnici – Zoran Filipović: Zagreb, Trg kralja Tomislava, 2021. Camera obscura, snimak na c/b plan film 20 x 25 cm

KAZALO

PORTRET: Hrvoje Hitrec

Hrvoje Hitrec: *Ustavnu odredbu o hrvatskom jeziku treba slijediti zakon*
(intervju, razgovarao Tomislav Šovagović) / 3

Hrvoje Hitrec: *Dux Chroatorum* (ulomak iz neobjavljena romana) / 15

Ivica Matičević: *Priče na zaslonu povijesti* / 19

Karol Visinko: *Vječni „Smogovci“* / 25

Pogled „iz prakse“:

Lada Franić: *„Smogovci“ skoro pola stoljeća u lektiri* / 35

Zrinka Jurčević: *„Smogovci“ u slavonskim školskim klupama* / 42

Ivica Zadro: *Franjo Tuđman i „Smogovci“* / 47

KNJIGA U FOKUSU | Franjo Nagulov: Okupacija u 26 slika (metodički obrađena lektira)

Mario Kolar: *Prosvjed u 26 intermedijalnih tekstova* / 49

Marija Lamot: *Počinak u literarnom odmetništvu* / 55

Tin Lemac: *Kružne ovojnice teksta* / 61

Pogled „iz prakse“:

Snježana Tramburovski: *Pokušaj komentara knjige Franje Nagulova*
„Okupacija u 26 slika (metodički obrađena lektira)“ / 64

Marina Tomić: *Nevinijim rukama (o) domoljublju i lutkarskim ustancima.*
I izgladnjelim piranjama / 69

Marinko Plazibat: *Ubija li jaka misao?* / 73

ANTIKVARIJAT | Stjepan Tomaš: Sveti bunar

Dubravko Horvatić: *Novi, vrsni prozaik* (1973.) / 75

Julijana Matanović: *Više nemam vremena – šutjeti* / 77

Filip Karačić: *Sjećanja (koja) se ne mogu uništiti* / 83

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Marko Gregur: *Šalaporte* (ulomak iz neobjavljena romana) / 89

Slavko Jendričko: *Ukrajina* / 97

Ivan Koprić: *Muškarci ne bi smjeli pisati poeziju* / 107

Mladen Kopjar: *Pjesme* / 118

Matko Abramić: *Pjesme* / 125

Lilijana Domić: *Zaljubljeni lektor* / 128

NOVI PRIJEVODI

Miljana Cunta: *Deset pjesama* (izabrao i preveo sa slovenskoga Božidar Brezinščak Bagola) / 133

ESEJ

Stijepo Mijović Kočan: *Semper idem: osvrt na roman i ulogu vođe u romanu „Repriza“ Ludwiga Bauera* / 143

MEDIOTEKA

Paula Rem: *Mesijanski dolazak u doba totalitarizma: Laibachov mjuzikl „Wir sind das Volk“* / 151

KRITIČAREV IZBOR: Nikica Mihaljević

Planet smombia (M. Spitzer: *Epidemija pametnih telefona*) / 166

Pripreme za tišinu (B. Glumac: *Iza ugla, ogledalo*) / 169

Melankolija jugonostalgije (S. Škarica: *Knjiga o Gabi*) / 173

Kuće za knjige (T. Aparac Jelušić i S. Faletar Tanacković: *Knjižnična arhitektura*) / 176

NAGRADE DHK-a

Davor Šalat: *Obrazloženje Nagrade „Tin Ujević“* / 181

Goran Rem: *Obrazloženje Nagrade „Julije Benesić“* / 184

Maja Kolman Maksimiljanović: *Kronika DHK-a* / 187

SLIKOVNI PRILOZI

Marija Adrić Soldo, portret Hrvoja Hitreca / 4

Zoran Filipović, neobjavljene fotografije iz ciklusa *Camera Obscura Photo Art* (Zagreb i Dubrovnik) / 48, 60, 88, 150, 180

PORTRET

Hrvoje Hitrec

INTERVJU

Ustavnu odredbu o hrvatskom jeziku treba slijediti zakon

Razgovarao Tomislav Šovagović

Nije razgovoru s Hrvojem Hitrecom potreban povod, ali neka. Ušao je u osamdesetu godinu (Zagreb, 14. srpnja 1943.) s „Nazorom“ za životno djelo. Na sparnoj terasi zagrebačkoga kafića poznat je svakom prolazniku (barem punoljetnima ili onima koji su barem jednom čitali i vidjeli *Smogovce*), britak, s vječno pripaljenom „letećom“ cigaretom. Životno djelo više je (i) od institucionalnih priznanja, suobličnost s malim i velikim čitateljima koji, svatko prema dobi, pojmi Hitrecovu sveobuhvatnost. U dimu cigarete nasluti se tjeskoba svih bitaka braće Vragec, lomljenje duša Ferde i Tvrtka Kolar, percepcije bližnjih u gradnji biografije bana Josipa Jelačića (ili Nikole VII. Zrinskoga, baruna Franje Trenka i ostalih velikana), unesrećenost nesuđenoga bosanskoga vladara Pippa od Ozora, lebde nad njim mlađi i stariji karakteri stvarnih i fiktivnih osoba, napisanih uvjerljivošću proživljenoga i u onim stoljećima kada su disali naši preci. Marginalizirani povijesni romani (novi *Dux Chroatorum* u pripremi), nesnimljena serija *Kolarovi*, razočaranost književnika u mjerodavno ministarstvo, satirično-kritičke *Hrvatske kronike* ponedjeljkom, sjećanja hrvatskoga branitelja na Zbor hrvatskih umjetnika, „smrt knjige“, tema u izobilju, a opet, valja ih uskladiti sa svečanim trenutkom dodjele „Nazora“ – u kolovozu pojačanim i nagradom „Dobrojutro more“ u Podstrani. Vjerojatno je potpisniku ovih redaka bilo lakše jer se i ranije razgovaralo s književnikom Hitrecom, prije „raspadanja svijeta“ zbog velepošasti krunskoga virusa, potresa i novih

Autorica: Marija Adrić Soldo

ratova(nja). Ali, opet, pogoditi mjeru razgovora, pustiti laureatu izraziti se, a da ne bude samo jedan rukavac plodne, žive rijeke – mah, ne treba filozofirati. Najbolje krenuti, pa kako ispadne.

R Književniku valja pisati i nakon Nagrade „Vladimir Nazor“ za životno djelo. Uz čestitke na uglednom priznanju, što je potrebno učiniti, na tragu vašega zahvalnoga govora tijekom svečanosti dodjele ispred zgrade HRT-a 19. lipnja, da se umjetnost DANAS vrednuje kao jedna od najvažnijih sastavnica hrvatskoga nacionalnoga identiteta, dostojanstveno „polje života“?

– Da bi bila cijenjena i dostojna, kako kažete, da bi doista bila važan dio nacionalnog identiteta, suvremena hrvatska umjetnost treba biti na razini najboljih djela i razdoblja u našoj povijesti, pripadati duhom i umijećem onoj matici koja je stvarala neprolazne vrijednosti u svim granama. Problem je valorizacija umjetnosti i umjetnika koja danas, možda više nego ikada, ovisi o silnicama izvan polja umjetnosti, pa ponekad tzv. trendovi, odnosno slijepe ulice, zasjene istinski značajna djela. Događalo se to i prije u povijesti, ali ne u tolikoj mjeri.

R Trend je i više novinarskih poziva dobitniku nakon nagrade. Neminovnost tapšanja. Prati me dojam da se na vaše ime u prevladavajućoj medijskoj (društvenoj) struji odmahuje rukom. Je li to i zbog satiričnoga seciranja hrvatske i europske stvarnosti u rubrici *Hrvatske kronike* koju redovito objavljujete ponedjeljkom navečer na Portalu Hrvatskoga kulturnoga vijeća?

– Čini mi se da bolje prolaze pisci koji „šute i rade“, uostalom to je njihov izbor i način preživljavanja. Ne govori o njihovoj vrsnosti, tek o odnosu prema zbilji u kojoj ne žele biti „angažirani“, kako se svojedobno govorilo. Ja sam u toj zbilji ukotvljen kao *homo politicus* i ne mogu drukčije egzistirati, a valjda je to i naplavina moje novinarske prošlosti. Tako da oštro dijelim književni rad od publicističkog i posebno svakotjednoga komentara svega što se zbiva u ovoj našoj, relativno maloj, ali strastima protkanoj zemlji. Ne skrivam svoja stajališta i svjetonazor, pa je jasno da su mi *Hrvatske kronike* donijele pregršt protivnika koji mi uzvraćaju takoreći neizravno, prešućivanjem mojih književnih djela, ali i na druge načine.

R Izražavate li u svojim kolumnama glasno mišljenje „šutljive većine“ ili su (nezahvalno je poopćavati, znam) tom istom većinom hrvatski građani ravnodušni, tj. u svakodnevnoj strci glede egzistencije, osobito posljednje dvije godine.

– Ne znam jesam li glas šutljive većine, teško je to ustanoviti. Znam samo da u *Hrvatskim kronikama*, koje se na portalu HKV-a pojavljuju već sedamnaest godina, pišem glasom izvornoga, prirodnog hrvatstva, o osobama i pojavama koje na ovaj ili onaj način utječu na našu sudbinu.

R Nedostaje li nam, prema boljoj sudbini, sloge na svim područjima, da se uhvatim za ključnu riječ na proslavi 180. obljetnice Matice hrvatske, uz vapaj za donošenjem zakona o hrvatskom jeziku, tema koja se banalizira i omalovažava?

– Sloga je u Hrvatskoj nepoznat pojam. Kao da je u nama, Hrvatima, ugrađen virus nesloge i nikakvo cjepivo ne pomaže. Doduše, znamo se složiti i posložiti, ali samo u trenucima kada je izravno ugrožen naš opstanak,

Uređena država mora imati takav zakon, imaju ga za svoje jezike mnoge zemlje te blažene Europske unije, pa nema razloga da mi oklijevamo

kao što se zbilo u Domovinskom ratu. A onda opet po starom. Glede zakona o jeziku, nije Matičin pokušaj ni prvi ni posljednji, ako ipak uspije, tko sretniji od

mene. Uređena država mora imati takav zakon, imaju ga za svoje jezike mnoge zemlje te blažene Europske unije, pa nema razloga da mi oklijevamo jer ustavna odredba o hrvatskom jeziku nije dovoljna, treba je slijediti zakon. Protivnici su pristaše anarhije ili čak vođeni mutnim motivima.

R Što vas još boli u Hrvatskoj 2022.? Kritizirate uvođenje eura bez referenduma, slijepu jednopartijsku poslušnost (neovisno o kojoj je stranci riječ), trajnu hrvatsku naivnost i povodljivost za trendovima, dojam da se ne uspijevamo dugo održati samostalnim, ma kako na pojedinim područjima (športskom, primjerice) pokazivali da smo uspješniji od drugih?

– Predugo sam na svijetu i u Hrvatskoj koju nikada nisam napuštao, a da bi me potezi u ovoj našoj sekundi postojanja silno razočarali. Bilo je

Hrvoje Hitrec

Dux Chroatorum

(ulomak iz neobjavljena romana)

Treće poglavlje

Maruša je zastala na vrhu stuba. Koliko god je slika svakoga jutra bila ista ili tek neznatno promijenjena, brodovlje u Zatonu i mirisi mora uvijek bi joj izmamili sretan osmijeh. Brzo se stopila s krajolikom, velikom ravnicom koja se mirno utapala u moru, valovima koji su zibali sagene i kondure kao snenu djecu, glasovima veslara i kricima pohlepnih galebova, prepirkama ljudi oko brodova izvučenih na pijesak. Popravljali su jedne, a druge gradili, tešući od zore na hladnoći koju su razbijali sjekirama.

Ogrnuta krznom sišla je u vrt, ancila je već stavila na kameni stol mlijeko i suhe smokve, na klupu runo. Odjevena u sivu haljinu preko koje je navukla vuneni oplećak, robinja se kretala brzo kao gušter po zidu, nelijepo djevojčice milih očiju. Maruša joj mahne i djevojka se povuče. Tek je nekoliko bijelih oblaka zalutalo s Velebita, dan može biti ugodan, do podneva će sunce zagrijati kamen i more. Jelena još spava, kada se probudi nestat će ovaj blaženi mir.

Očekivala je da se Branimir do večeri vrati sa sabora na koji je bio pošao mrk i s nevelikom pratnjom, valjda će donijeti vijest da su izabrali kneza. Ili će doći mrzovoljan kao što je i otišao, reći da se ništa novo nije dogodilo, svađe se nastavljaju i samo Bog zna kako će sve završiti. Da se nju pita, Branimir je jedini čovjek u Hrvatskoj koji zaslužuje biti knezom. Iz njegovih je riječi ponekad razumjela da i on tako misli, ali bi sve okrenuo na šalu, pa vrlo je sretan što mu pojas onedavno obavija struk, još se nije priviknuo ni na čast župana. Možda ću se jednoga dana, ako Bog bude tako želio, ja žrtvovati, smijao se, ali moraš znati, lijepa moja Marijo, da je knez hrvatski putujući nevoljnik koji svugdje biva, a najmanje u postelji svoje žene. Onda ostani što sada jesi, zagrlila ga je, nije meni do toga da budem kneginja bez kneza i još da stalno strepim kakvi će se bjesovi na tebe sručiti. Dobro nam je ovako, a i djece će još biti, osjećam, malo su joj se zamutile oči, a on ju

je poljubio i kazao da će jedan od njihovih sinova biti knez. Ne knez, nego kralj, ispravio se. Promatrala ga je smiješeći se, naravno da će biti plodova, pa on je Juraj i sve se rascvjeta kada se pojavi blatnih nogu kao i konj koji za njim hoda umornim krokom, baš takvoga ga je prvi put vidjela na poljani pred Plivskim Gradom, voda je kapala iz njega, a ona je stala, zapanjena, kao i djevojke s kojima je slavila proljeće jer sve su one znale priču iz davnine često ponavljanu u zimskim večerima, a uvijek uzbudljivu o junaku koji je dugo boravio kraj mora negdje na kraju svijeta gdje se tamna zmija gnijezdi u crnoj ovčjoj vuni, otud se pokrene ratnik i putuje preko sedam gora da stigne do dvora svoga oca koji ga je zaboravio do sestre koju nije upoznao, a djevojka se zaljubi u nj i legnu oni u zeleni lug mahnuti od ljubavi i radosti u svadbeno podne koje se pretvori u nesreću i smrt jer se junak stvori u konja kojega pred dvorom ljudi probodu strjelicama. Ta ju je priča prikovala na mjestu dok su se druge razbježale, ona je drhtala od jeze, ali ju je nesklonost vjerovanju u utvare nagnala da zakorači prema čovjeku koji podigne ruku u znak da dolazi u miru.

Kada joj se u očevu dvoru, nad punim stolom, svijetlih očiju i dugih vlasi, zarastao u bradu, neznatno omamljen vinom za kojim je žudio u divljini, otkrio kao onaj koji postade progonjenom zvijeri nakon što je Domagoju poručio da će mu se krvavo osvetiti za smrt oca i u tomu gotovo uspio, sin župana Prsnaka, Maruši je odlanulo, nije to ona priča, sva sreća, nije mu sestra i ne će on dobiti četiri noge ni strijele u slabinu, Bogu budi hvala što ga je uputio u dvor plivskoga župana koji ima kćer željnu junaka i iste je večeri odlučila da će mu biti ženom pa makar se svi vrazi urotili protiv njih, makar se Branimir i u konja stvori. Živio je doduše kraj mora kao u priči, a sada je, reče, morao što dalje od obale da ga ne dohvati zmaj kojega je tek lakše ranio.

Župan Damaj držao je do običaja da je gost svetinja, ali bijaše oprezan. Nije se htio zamjeriti Domagoju skrivajući bjegunca, no srce mu nije dalo da otjera čovjeka koji je u pravednom gnjevu nasrnuo na kneza kada ovaj nije održao riječ da će poštediti Prsnaka. Ninskoga je župana Domagoj držao u jami pola godine nakon što su ostali urotnici pobijeni, ne opraštajući mu, iako je Prsnak bio taj koji mu je otkrio zavjeru, predomislio se u zadnji čas. I papa je iz Rima očinski poručio hrvatskom knezu da bude milostiv prema onima koji su protiv njega ustali, da ih progna, a ne ubija. To je pismo stiglo u Hrvatsku dok je Prsnak još bio živ. Nije pomoglo. Ni

Ivica Matičević

Priče na zaslonu povijesti

O jednom bezličnom vladaru i svijetloj tamnici

Cijela ta konstrukcija/zamisao oko Pippa i njegova gospodara kralja Žigmunda postavljena je ponešto krivo ili je otišla u pogrešnom smjeru nakon čvrste odluke autorove da ne bude tako. Hitrec, dakle, nije hrvatski Diderot, a njegov Pippo nije Jacques Fatalist. Zar se tekst otkinuo i pobjegao od svog autora?! Završio u grmlju lakomisenih želja... Kao aplikacija na moćnom zaslonu mobitela od koje očekujemo „čudo“, a dobijemo malo ili ništa. Valja odmah naglasiti da se *Vladar Bosne* (2020.) zato ne čita lako. Ne znači da je posrijedi složen rukopis uvrnute i atraktivne stilistike pa ga već njegovo dešifriranje (formalno i idejno) čini pomalo mističnim i intrigantnim (sjetimo se *Imena ruže*, a poredba je svakako neprimjerena), ma upravo suprotno... ne čita se lako jer nakon dvadesetak stranica postaje tek predvidljivo djelce, porod od stereotipa. Biti zaljubljen u historiju svoga naroda, željeti to prenijeti čitateljima po svaku cijenu, poznavati hrpetinu činjenica, gomilati cijelu armadu imena, tipova i slučajnih povijesnih persona, što stvarnih što izmišljenih, nije još uvijek dostatno za zanimljivo pripovijedanje. Od repromaterijala ne ispadne uvijek dobar kauč. Baš me zanima bi li se što dogodilo da događaj A postavimo umjesto događaja B i obrnuto, i tako pet ili šest puta kao da govorimo o slojevima mesnatog špeka... Ništa, ne bi se dogodilo ništa, jer već nakon kraćeg čitanja kataloga imena i njihovih telegramskih izjava/tiradica uz plošno pomicanje radnje (čitaj: blijedog razvoja događajne osi) postajemo svjesni da smo upali u pseudopovijesnu klopku krhke narativne invencije. Autor nas nije dovoljno zaveo da bismo ljubili njegovu domišljatu konstrukciju povijesnosti. Stvar jednostavno nije zanimljiva, a čitatelji su iritirani nepostojanjem bilo kakvih dubljih, psihološki izgrađenijih odnosa, profilaciji likova... Nije povijest samo brzanje kroz vrijeme s privjescima imena i događaja, koliko god posrijedi bila slobodna narativna igra, a protagonisti po *defaultu* zanimljivosti obično kakve bjeloslavjske kurve i pokvarenjaci (oni su uvijek zanimljiviji od poštenjačina), povijest je, među ostalim, i stanje personaliziranih duhov-

nih obilježja, talog mučnih iskustava proživljenih kroz optiku jednoga ili nekoliko likova. Drukčije rečeno: učiteljica života, kakva-takva... Onaj koji ovdje pripovijeda, taj dečko Pippo, nema pojma o ljudskoj prirodi, njezinim meandrima i lomu povijesnih događaja kroz vlastiti psihogram. Tako ga nije sastavio ni postavio njegov duhovni otac, tvarni autor romana, koji se kakti skriva iza Pippovih pronađenih autobiografskih zapisa. Davno je to bilo kad se Cervantes skrivao iza tuđe priče... ali to je tada bilo posve u redu i imalo je podosta od narativno-strategijske novosti... no, bilo je to prije više od 400 godina. Dakle, sažmimo ovaj ne baš ugodni dio mog teksta i zaključimo mirno: *Vladar Bosne* nije uspjelo djelo, no bolje i tako nego da je „poluuspjelo“, to je kao da vam netko kaže da ste „simpatični“, a za vašu partnericu da je „zgođušna“, i dalje ništa, nema redaka. Bolje da sam čudan i osebujan, ružan i ćelav nego da sam „simpatičan“ i „zgođušan“. Utoliko autor može biti zadovoljan, ako mu je uopće stalo: dobio je barem pošten odgovor, bez ikakve kritičko-uštogljene diplomacije.

No, zato postoji drugi njegov roman, napisan nekoliko godina prije, a koji povijest prikazuje posve drukčije: nizanje nije samo nizanje, a pripovijedanje usvaja zanimljive, zabavne i estetički primjerene meandre. Od povijesne tematike u romanima i ne očekujem više. Zato se opet, posve *ad hoc*, vratimo usudbenim tehnološkim čudesima u razvoju povijesti čovječanstva: što se dogodi kad u brzini izletimo iz kuće i zaboravimo mobitel, tu kutijicu terora i snova: kako se samo brzo vraćamo po nju, jer nam nedostaje kao dio tijela, u najmanju ruku kao neorgansko produženje sustavnih organskih dijelova... Dakle, to malo elektroničko „ništa“ postalo je mjera našeg odnosa prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, postalo je mi, postalo je „sve“. Rekao bi Arsen kako se na kavu više ne ide s prijateljem, nego s mobitelom. Bez njega smo kao zatvorenici, u tamnici svakodnevnice... Književnost dopušta da se stvari postave naizgled ozbiljnije, svako izvan monotone zbilje i pukog „rastezanja života“. Zato se u tvornoj tamnici nalaze protagonisti Hitrecova povijesnog romana *Špilberk* (2017.). Poput nas, i oni su zarobljenici moćne kutije, s jedne strane gromadne izbe od kamena, a s druge strane dinamične matrice svojih sjećanja, nadanja, temperamenta i snova komprimiranih u sinapsama i sivoj tvari središnjeg živčanog sustava. (Ponešto je i u emocijama, reći će ironično nezainteresirani promatrač.) Hardverski i softverski, pred nama je surogat mobitela u historijskom vremeplovu. Tamnice poput ovih iz brnske utvrde Špilberk,

Karol Visinko

Vječni *Smogovci*

Književna su djela nezamjenjive sastavnice u procesu odgajanja i obrazovanja učenika zbog umjetničke istine o svim radostima i tugama, srećama i patnjama, ushitima i bolima života. Uz to što prikazuju čovjekova unutarnja previranja i njegove suodnose sa svime što ga u životu okružuje, književna djela mogu biti izvrstan put doživljavanja i spoznavanja naroda kojemu pripadamo, njegove tradicije, njegove prošlosti i sadašnjosti, običaja, rasta i razvoja njegova jezika i kulture (Visinko 2000: 103-113; 2009: 19-23). Da bi se mladim čitateljima što više olakšalo bavljenje nacionalnom, europskom i svjetskom književnosti, mnogi se trude pripremiti metatekstove o svakom od obveznih djela s popisa školske lektire. To pripada dijelu koji se odnosi na znanje o književnosti i svakako pomaže u učenju i poučavanju. No ti su sadržaji nepotpuni bez izravnog susreta s književnim djelom, dakle bez čitanja djela, da ne kažemo uranjanja u djelo. Na sreću, katkad s neznatnim poticajem, katkad potpuno samostalno, mladi čitatelji uzimaju u ruke mnoga djela, čak i ona s lektirnih popisa, i čitaju ih sa zanimanjem. Među takvim se djelima nalaze *Smogovci* Hrvoja Hitreca.

Zašto *Smogovci* zanimaju sedmaše?

Popisi se književne lektire, osobito one za osnovnu školu, s vremena na vrijeme prilično mijenjaju, dopunjuju novim naslovima u skladu sa suvremenom domaćom i stranom produkcijom književnosti za djecu i mladež. Ipak, neki naslovi trajne književne vrijednosti ostaju na popisu obvezne lektire. Kad bismo takva djela zbog njihove vremenosti brzopleto isključivali iz sustava, nove generacije čitatelja ne bi bile u prigodi s njima se susresti i upoznati različita lica umjetničke književnosti. Naravno, to u stručnoj i društvenoj javnosti potiče brojne rasprave. Stoga su dobrodošla ispitivanja književnih (i čitateljskih) interesa, kao i rezultati istraživanja pristupa lektirnim djelima.

Ponajprije valja odgovoriti na pitanje kako smijemo tvrditi da sedmaše i danas zanimaju *Smogovci*. Za to postoje dokazi zahvaljujući stručnim, ali

i mudrim učiteljima koji neprekidno ispituju književne interese učenika, propituju svoje učenike o obveznoj lektiri, kako ih se dojmilo djelo koje su pročitali, što im je bilo naporno tijekom čitanja, što jesu, a što nisu razumjeli. Zapravo to na satima lektire uvijek ispliva na samom početku jer nam je metodičko obrazovanje ostavilo u nasljeđe važnost objavljivanja dojmova kao polazište za nastavak razgovora o pročitanome ili poslušanome djelu, odgledanoj kazališnoj predstavi ili pogledanom filmu. Ako je scensko ili filmsko uprizorenje nastalo na predlošku književnoga djela, onda je prigoda za još bogatije sate lektire u kojima se ostvaruje unutarpredmetna i međupredmetna korelacija. Djela uspoređuju, istražuju se sličnosti i različitosti među njima, komentira se, piše, stvara. Tako djelo ostavlja dublje tragove u mladim recipijentima. Upravo je to moguće ostvariti i sa *Smogovcima* koji su se proslavili u pet knjiga i istoimenom televizijskom serijom.

Hitrecova djela u književnom odgoju i obrazovanju

Za neke pisce kažemo da su školski pisci jer se njihova djela vrlo često nalaze u školskim čitankama i udžbenicima. Takve učenici upoznaju postupno iz godine u godinu, da bi u srednjoj školi stekli cjelovitu sliku njihova života i djela. Neki se pisci u školskim čitankama pojavljuju samo jednim svojim djelom po kojemu ostaju trajno upamćeni. A nekim piscima pripadaju, ponešto modificirano, atributi i jedne i druge navedene skupine. Takav je Hrvoje Hitrec. Iz njegova djela učenici ponajprije zavole Eka Eka iz dječjeg znanstvenofantastičnog romana (*Eko Eko*, 1979.), potom se druže sa Smogovcima iz nezaobilazne prve knjige (*Smogovci*, romančić za nešto stariju djecu i prilično mladu omladinu, 1976.) te po izboru upoznaju Smogovce u nastavcima (*Smogovci i strašni Bongo*, 1987., *Zbogom, Smogovci*, 1989., *Smogovci u ratu*, 1994., *Smogovci i biće iz svemira*, 1996.). Na završetku osmogodišnjega školovanja učenici su u prigodi čitati i priče iz Hitrecovih djela o Petrici Kerempuhu (1980., 1985., 1986., 1989., v. Visinko 2010:144-148). Budući da se još od prethodne obrazovne reforme za osnovnu školu (*Nastavni plan i program 2006.*) preporučuje izbor iz novije hrvatske produkcije za djecu i mladež, spomenuti valja Hitrecov dječji roman *Human-del* (2007., v. Visinko 2014: 202) te niz djela kojima generacijama mladih čitatelja Hitrec približava bogatu hrvatsku kulturnu baštinu (npr. *Priče iz Držića*, 2000., *Najljepše priče hrvatske renesanse*, 2002., *Priče iz hrvatske sta-*

rine, 2002., *Hrvatske legenda*, 2007.). Svako je od tih djela zavrijedilo temeljito istraživanje njegove recepcije u primjeni pristupa različitih metodičkih sustava: uz interpretativno-analički koji se najčešće ostvaruje u odgojno-obrazovnoj praksi, danas bi bilo osobito zanimljivo istražiti Hitrecova djela u problemsko-stvaralačkome, korelacijsko-integracijskome ili multimedij-skome metodičkom sustavu. To mogu biti teme seminarskih, završnih i diplomskih radova u okviru studiranja o književnosti za djecu i mladež te metodičkoga obrazovanja budućih učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika i književnosti. U ovome ćemo se radu usredotočiti na *Smogovce*, ne bismo li tom učenicima ipak najpoznatijem djelu odali zasluženo priznanje.

Smogovci u hrvatskoj književnosti za djecu i mladež i njihovo filmsko uprizorenje

Roman *Smogovci* Hrvoja Hitreca ušao je među dječje hrvatske klasike (Hranjec 2004:115-131). To znači da će to djelo, kao i njegovi nastavci, ostati trajno u hrvatskoj književnosti za djecu i mladež, da će se o njemu uvijek razmišljati kao o jednom od nezaobilaznih lektirnih naslova. I prilikom prevrednovanja, kao jednom od mjerila izbora djela relevantnih za popise obvezne i slobodne književne lektire (prema Crnkoviću, 1997.), teško da će *Smogovci* promijeniti postignuti status. Pokušajmo odgovoriti na pitanje zašto tako mislimo.

Bez obzira na već poodmaklo vrijeme i niz promjena u hrvatskom društvu, učenike čitanju uvijek može privući uvjerljiv način prikazivanja događaja i doživljaja u obitelji, u školi, na ulici, kao i goruća pitanja koja ih, po svim provedenim istraživanjima, u dobi od 13 i 14 godina uistinu mogu zanimati, a to su za to razdoblje života, uz ostalo, odnosi u obitelji, nasilje u društvu, problemi odrastanja, odnosi među spolovima, odnosi u društvu. Tomu valja pridodati njima prihvatljiv način izražavanja razvidan u govornoj karakterizaciji likova te način pripovijedanja ispunjen humorom koji gdjekad prelazi u ironiju. Samo jezično obilježje romana mogao bi se temeljito istražiti u kakvoj jezičnoj družini ako ne i na samoj nastavi hrvatskoga jezika: standardni hrvatski jezik upotpunjen elementima kajkavskoga narječja i slenga karakterističnoga za Zagreb i njegovu okolicu te brojni anglizmi, ispravni i iskrivljeni izrazi engleskoga jezika, ugurani među domaće riječi. Humorističnom pripovijedanju i navedenim jezičnim obilježjima

Pogled „iz prakse“

Smogovci skoro pola stoljeća u lektiri

Ovaj osvrt strukturiran je u tri dijela, odnosno tri susreta sa *Smogovcima*. Prisjetit ću se kako sam, u proteklih skoro pola stoljeća, doživljavala taj kulturni romančić za nešto stariju djecu i prilično mladu omladinu Hrvoja Hitreca iz 1976.

Prvi susret sa *Smogovcima* prije 46 godina

Prvi sam se put susrela sa *Smogovcima* u osnovnoj školi u svom *malom mistu* Dalmatinske zagore. Roman je objavljen kad sam imala dvanaest godina. Uskoro je osvanuo na policama školske knjižnice, stoga sam ga pročitala u pravo vrijeme jer su *Smogovci* oduvijek bili na popisu za sedmi razred. Moji su dječji dojmovi o zagrebačkim vršnjacima i načinu života bili popraćeni nekim predrasudama. Profesorica nam je objasnila kako su Smogovci zapravo građani Zagreba, dobili su naziv po smogu, otrovnim ispušnim plinovima. Prva je predrasuda bila – jadni ljudi kašlju i guše se u gustom dimu smoga, zamišljala sam magličast sivkast zrak, djecu koja teturaju kroz izmaglicu do škole.

Druga je moja predrasuda bila kako im je životni standard znatno bolji nego u Zagori. Zagreb je u mojoj malomišćanskoj mašti bio grad otmjenih i bogatih ljudi. Pročitavši roman shvatila sam da te moje predodžbe nisu baš utemeljene. Naime, i u Zagrebu postoje lokacije u kojima je priroda očuvana i čista, npr. Sljeme. Životni standard simpatičnih Smogovaca potpuno me razočarao jer su stanovnici Naselka živjeli u sličnim malim trošnim kućama porazbacanim bez reda kao i u našim selima i mjestima Zagore. Predrasude o bogatstvu *romančić* je demantirao već na početku, no otmjenost je ipak ostala – otmjenost duha mnogih likova: ljubav, duhovitost, iskrenost, prijateljstvo, obiteljske vrijednosti, poštenje – to je, uistinu, najveća otmjenost koju možemo dosegnuti. Upoznavši stanovnike Naselka, zavoljela sam Smogovce i shvatila da imamo puno toga zajedničkog. Predrasude o socijalnoj i psihološkoj nejednakosti između Vlaja i građana

pretvorile su se u pepeo. Sljedeće što me iznenadilo, kao djevojčicu koja je u knjižnici čitala sve što joj dođe pod ruku, bio je jezik *Smogovaca*. Roman je za svoj autentičan izraz iskoristio kajkavsko narječje prožeto zagrebačkim žargonizmima. Jezik *Smogovaca* me šarmirao, čitala sam ga bez većih teškoća. Bio mi je topao, uvjerljiv i iznimno duhovit.

Nisam očekivala da ću se toliko nasmijati „romančiću“ napisanom na kajkavštini. Iako sa svojih trinaestak godina nisam mogla razumjeti sve nijanse tog humora, potaknulo me na razmišljanje o zavičajnoj ukorijenjenosti kao vrijednosti koja igra važnu ulogu u izgradnji identiteta svakog čovjeka.

Roman mi je ostao u prelijepoj i šaljivoj uspomeni. Hitrec je napisao pet romana o *Smogovacima* po kojima je snimljena popularna istoimena serija. Seriju smo obožavali, bila je hit u cijeloj bivšoj državi.

Drugi susret sa *Smogovcima* na početku moje nastavničke karijere

Nemojmo se zavaravati kako samo današnja generacija učenika, tzv. digitalna ili Z-generacija, ima teškoća s čitanjem knjiga. Oduvijek je motivacija učenika za čitanje bila velik izazov učiteljima književnosti i hrvatskoga jezika. Moja nastavnička karijera započela je 1990. godine kada sam radila po zamjenama. Učenicima je i tada padao mrak na oči kad je na red došlo čitanje lektira, tada sam im obvezno nudila *Smogovce*, jednu od rijetkih lektira koja je izazivala njihov usklik oduševljenja. U to su vrijeme još uvijek svi ukućani zajedno gledali serije, a roditelji su pročitali „romančić“ i oduševljeno pričali o njemu. Pozitivna obiteljska percepcija prenijela se na potomke, moje tadašnje učenike, stoga sam za čitanje *Smogovaca* dobivala sjajnu motivaciju iz prve ruke ili prvih usta što je u svojim domovima odrađila obitelj.

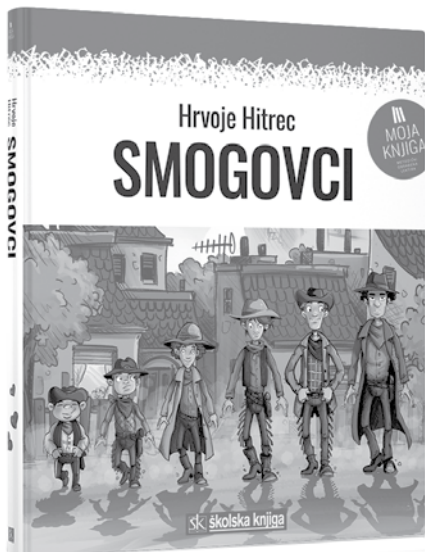
Generacijama koje su pohađale osnovnu školu devedesetih godina prošloga stoljeća nije bio problem razumjeti ni jezik ni socijalni kontekst romana. *Smogovce* nije moglo ništa uzdrmati, i dalje je to bila jedna od najdražih lektira.

No, uslijedile su teške godine poslijeratnog oporavka, mnogih reformi, eksperimenata i sličnih zahvata u tkivo kurikula te brz tehnološki razvitak i njihov utjecaj na djecu i čitanje. U jednom razdoblju eksperimentiranja po kurikulumu Hrvatskog jezika i književnosti (alergična sam na *eksperimente*

posebno kad se provode na učenicima) digla se kuka i motika na lektirne naslove. Dogodio se veliki pritisak javnosti, najviše se čuo krik nesretnih roditelja kojima se više nije dalo pisati lektire. Mediji su isticali kako se lektirni naslovi trebaju promijeniti, broj naslova smanjiti ili ponuditi suvremenija djela jer je dječici dosadno čitati književna djela iz prošlih stoljeća, a mnogobrojni „dušobrižnici“ predlagali su izmjenu lektirnih naslova te su djecu htjeli zaštititi od „groznih starih književnika i profesora/profesorica“ koji su „davili klince“ dosadnim opisima i sličnim digresijama gdje su se mladi čitatelji gubili i žuljali mozak. Pisalo se o lektiri tako da se učiteljima obraćalo svisoka kao da učitelji književnosti nisu kompetentni ni svjesni situacije. Mnogi ne znaju da se tim problemom u nastavi neprestano bavimo i žongliramo onim što imamo. Nabava novih naslova uvijek zahtijeva više novca, tu ključnu financijsku stavku mnogi zaboravljaju, a na nju učitelji nemaju nikakva utjecaja. Akcija osuvremenjivanja lektirnih naslova nije ispala loše jer promjenu je silno željela i učiteljska struka. *Smogovci* su izdržali i tu oluju, ostali su na meniju kao književna poslastica jer čuvaju uzbudljivu sliku i urbani jezični identitet hrvatskoga glavnoga grada u bivšoj državi.

Treći susret *Smogovaca* s digitalnom generacijom

Nakon tridesetak godina staža, uglavnom u novozagrebačkoj osnovnoj školi, shvatila sam da je vrag odavno odnio šalu, problemi se više ne mogu nazivati izazovima kad je u pitanju čitanje, bogaćenje rječnika i razumijevanje pročitanoa u populaciji učenika osnovne škole. Ubiremo danak najnižoj satnici materinskoga jezika u Europskoj uniji, digitalizaciji i drugim utjecajima. Osjeti se to i na čitanju suvremenih pisaca, a kamoli onih starijih. Pismenost gotovo u svakom segmentu opada, a razumijevanje književnih djela nije baš bajno. Umjetnost se već odavno doživljava kao nešto suvišno, nepotrebno, gubljenje vremena ili hobi za dokoličare. U nastavi se naglasak stavlja na kognitivno, tehnološko, digitalno, a nedostatak umjetničkih sadržaja vidno osakaćuje duhovnost naših učenika. Empatija i proživljenost djela smanjuje se, sada je potreban ogroman trud, znanje i strpljenje u poticanju čitanja, a potom održati tu uzvišenu razinu interesa do kraja procesa čitanja i razumijevanja pomno izbalansiranih naslova. Današnja nastava usmjerena je na ishode, nema se vremena za procese sazrijevanja spoznaja ni

za doživljavanja pročitanih umjetničkih sadržaja. Sve se odvija brzo, nema dovoljno vremena da se spoznaje procesuiraju u dugoročnu memoriju, da se osjećaji pohrane u duše i stvore uspomene koje oplemenjuju. Zato često nastaje kaos u glavama i dušama mladih, ali i nas starijih. U ovakvom ubrzanom načinu života i poučavanja visok je postotak zaboravljanja što je normalna reakcija mozga pred najezdom ogromne količine informacija na pripadnike digitalne generacije.

Posao učitelja ili učiteljice književnosti i materinskoga jezika često izgleda kao borba s vjetrenjačama. Još se zanosim idejom kako će moji učenici zavoljeti čitanje. Umišljam kako će ih dah književne čarolije zaraziti, kako će učenici pokazati svoj kreativan i intelektualni zanos u interpretaciji. Umislila sam kako ću ih i dalje odgajati i motivirati za čitanje kvalitetnih sadržaja, otkrivati nove umjetničke spoznaje, osjećaje, doživljaje. No, sve se može ispredavati, ali književna umjetnost teško! Bez dubinskog čitanja nema šire spoznaje ni emocije. Na početku čitalačke pustolovine teško je odabrati lektirne naslove, nekad je teško suočiti se s činjenicom da moji omiljeni pisci nisu zanimljivi učenicima. To, srećom, nije slučaj sa *Smogovcima*. Doduše, nema više onih usklipa oduševljena s početka moje karijere. Stil života moderne obitelji i školskog života promijenio se. Kad u razredu najavim *Smogovce*, nekoliko učenika izjavi kako su im roditelji gledali *Smogovce* i rekli da su *super!* Neki su čuli od djeda ili bake da je knjiga

Smogovci u slavonskim školskim klupama

Prvu misao na Hitrečeve *Smogovce* obično mnogi vežu za vrlo popularnu seriju koja je snimana 80-ih godina prošloga stoljeća. Ni sama se ne razlikujem od te misli jer pripadam generaciji koja je odrastala tih godina i bježala u srednjoj školi s nastave kako bih u 5. epizodi 1. sezone mogla pogledati nastup omiljene grupe Azre – jer u „moje vrijeme“ nije bilo mogućnosti vratiti pomoću snimalice. Prepoznatljiva uvodna snimka Zagreba iz zračka preko Kaptola (područje oko zagrebačke katedrale) do III. gimnazije i Naselka malo prema istoku u kvartu Peščenica. Glazba uvodne špice iz slavnog vesterna „Sedmorica veličanstvenih“ Johna Sturgesa. Tko od *nešto starije djece i prilično mlade omladine* to ne pamti? O popularnosti same serije, a time i književnog djela govori podatak da je kod III. gimnazije 2021. godine izrađen mural posvećen Smogovcima – braći Vragec, mlade akademske slikarice Mije Matijević na križanju Bužanove i Kušlanove ulice gdje je i snimana serija. Današnji školarci sigurno bi se složili da bi radije pogledali film ili seriju nego pročitali knjigu. Naravno, pravi zaljubljenici u papirnati svijet književnih djela ne bi i rekli bi – prvo knjiga pa film / serija / kazališna predstava.

U osnovnoj školi postoje tri ciklusa koja imaju svoj popis obveznih i predloženih lektirnih naslova, odnosno, djela za cjelovito čitanje. Treći obuhvaća učenike 7. i 8. razreda. Pored obveznih, a prema opskrbljenosti školske knjižnice, biraju se koja će biti ponudena učenicima za čitanje. Jedan je od tih naslova prvi nastavak Hitrečeve serije romana/sage o zagrebačkoj obitelji popularno nazvanoj Smogovci. Na popisu lektire nalazi se više od 25 godina. Može se slobodno reći da je jedno od dugovječnijih djela za kojim posežu i učitelji, ali ga i učenici ne odbijaju. Vrlo ih često i biraju kada imaju mjesec slobodnog čitanja, odnosno čitanje djela prema osobnom izboru. *Smogovci* su roman o (ne)običnoj obitelji koja živi na rubu grada. Obitelj jasno pokazuje socijalnu stranu toga vremena (70-ih godina 20. stoljeća), društvene, obiteljske odnose. Roman je to koji uvodi grad, gradske teme i gradske ljude, što je čitateljima prošlog stoljeća zaista bilo novo, zanimljivo.

Kakva je percepcija današnjih suvremenih mladih čitatelja Hitrečeva romana, posebno kod nas u Slavoniji, s obzirom na specifičnosti koje roman pruža? Kako bih dobila relevantan odgovor na svoje pitanje, za potrebe ovog

teksta, porazgovarala sam (što u pisanom, što u usmenom obliku) s neko-licinom profesora hrvatskoga jezika koji to djelo iščitavaju sa svojim učenicima. Mišljenja i iskustva su raznolika, u ponekim odrednicama se slažu, u ponekim ne. Kako je jedna kolegica istaknula, djelo „prikazuje ogoljenu svakidašnjicu ne idealizirajući i ne uljepšavajući svijet kako djece i mladih, tako ni odraslih“ te je zbog toga učenicima prihvatljiv. Rado ga čitaju jer se u problemima koji muče likove romana, mogu i sami prepoznati (zaljublji- vanje, odnosi roditelja prema djeci, večernji izlasci, školske ludorije, odlasci na koncerte, razredne višednevne izlete, „traženje“ sebe u različitim profe- sijama – slikarstvo, nogomet, znanost...). Preokupacije današnjih učenika su iste, naravno, samo u nekim drugim oblicima jer žive u drugačijem i digitaliziranom svijetu. U romanu je istaknuta socijalna komponenta, soli- darnost, empatičnost što se polako gubi u 21. stoljeću. To su također razlozi zbog kojih bi trebalo pružiti učenicima mogućnost čitanja *Smogovaca*. Sva- kako se može reći kako roman budi i određenu nostalgichnost, kad govori- mo o starijim čitateljima. Mnogi će se prepoznati u recima romana koji je protkan i humorom. Kako naši učenici percipiraju humor Hitrečeva djela? Iskustva su različita. S jedne strane iskustvo govori kako je humor proho- dan i razumljiv današnjim učenicima, no s druge strane „neki humoristični dijelovi im više nisu smiješni ili ih ne razumiju jer je zastarjela vrsta humora pisana u neka prošla vremena“. Mogu se složiti i s jednim i drugim mišlje- njem. Humorističnost proizlazi iz situacija u kojima se nalaze likovi, pripo- vijedanju i opisima, no koliko će kome što biti smiješno, ovisi i o osobnom poimanju humora, o razumljivosti referenca koje Hitrec ističe i konačno, općenito o načitanosti. U novijim izdanjima *Smogovaca*, učenicima je na rubnici dosta toga pojašnjeno što im omogućuje lakše razumijevanje djela.

Kada se govori o jezičnom sloju književnog djela, tu učenici nailaze na manje ili veće teškoće. Također su iskustva različita. Na veće teškoće nailaze učenici nekajkavskoga idioma hrvatskoga jezika. Naravno, činjenica je da naši učenici teže shvaćaju neka djela bez obzira na to jesu li cjelovito pisana standardnim jezikom ili nisu. U jezičnom sloju roman obiluje kajkavizmi- ma, žargonizmima – slengom zagrebačke urbane sredine i različitim fraze- mima, izrekama. Ono u čemu se svi slažu jest da je važno s djecom „proći“ i objasniti mnoge izraze kako bi im bilo jasnije. To se odnosi i na imena liko- va, gradskih četvrti... Često se pri metodičkoj obradi djela kreće od naziva *Smogovci* i njegova objašnjenja (smog – Smogovci), potom se objašnjenjem

Franjo Tuđman i *Smogovci*

Hrvoje Hitrec nije se, koliko me sjećanje služi, baš često pojavljivao na snimanjima televizijske serije *Smogovci*, osim možda kod „udaranja prve klape“, no 1991. godine prigodom snimanja scene vjenčanja Dunje i Mazala u crkvi svetog Marka na istoimenom trgu, eto ti njega u odjelu i kravati s molbom da napravimo kratku stanku i svi skupa prijedemo u dvorište Banskih dvora gdje će nas nakratko primiti u audijenciju dr. Franjo Tuđman.

Naravno da smo poziv s oduševljenjem prihvatili i svi, cijela ekipa, otišli preko puta. Lijepo smo se poredali, onako svečano odjeveni za vjenčanje, u špalir, i nakon nekoliko trenutaka pojavio se predsjednik Republike u pratnji svojih najbližih suradnika, na čelu s Hrvojem koji je tada obnašao dužnost ministra informiranja. Doktor Tuđman se sa svima nama pristojno rukovao izgovaravši tiho rečenicu „... kako vam mogu pomoći...“, iz koje sam zaključio da on zapravo nema pojma koga je i zašto primio. Sve su to snimale i kamere HTV-a, ali i naša filmska kamera, i nakon desetak minuta vratismo smo natrag na snimanje....

Bio nam je to svakako lijep susret... međutim, odgledavši tu epizodu, moglo se vidjeti da je cijeli taj događaj vješto i duhovito ukomponiran u scenu vjenčanja Dunje i Mazala „koje je svojom nazočnošću uveličao i sam predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman“.

Eto, sve to zahvaljujući dragom Hrvoju Hitrecu!

Lijep pozdrav

Ivica Zadro ili Pero Vragec

Zoran Filipović: Zagreb, Trg kralja Tomislava, 2021. Camera obscura, snimak na c/b plan film 20 x 25 cm

Zoran Filipović rođen je 27. travnja 1959. u Brčkom, Bosna i Hercegovina. Profesionalni je fotograf i pisac, a posljednjih se godina sve više bavi i grafičkim i produkt dizajnom. Do danas je objavio dvadesetak autorskih knjiga, u kojima često kombinira svoje fotografsko i književno umijeće, a koautor je i u više skupnih knjiga. Za svoj je fotografski i književni rad više puta nagrađivan, uglavnom u inozemstvu. Suradnik je više uglednih svjetskih revija i magazina (*Le Figaro Magazine*, *Paris Match*, *Life*, *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Magazin*, *Vogue/GQ*, *Photo* i dr.). Tijekom suradnje s glasovitom agencijom Magnum Photos (Pariz, London, New York, Tokio) potpisivao se pseudonimom ZORO, pod kojim je poznat svjetskoj fotografskoj javnosti. Izlagao u najuglednijim svjetskim galerijama i muzejima (Stockholm, Kopenhagen, Beč, Prag, Bratislava, Frankfurt, Perpignan, Valencija, Sarajevo, Abu Dhabi, Kairo, New York, Teheran, Mexico City, Rabat i dr.). Od 1985. godine član je Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika te Hrvatskog novinarskog društva i International Federation of Journalists. Od 1978. živi i radi u Zagrebu.

KNJIGA U FOKUSU

Franjo Nagulov: *Okupacija u 26 slika* (metodički obrađena lektira)

Mario Kolar

Prosvjed u 26 intermedijalnih tekstova

Osamnaest knjiga i stotinjak eseja, predgovora/pogovora, studija i kritika u šesnaest godina rijedak je saldo i kod profesionalnih pisaca, a kamoli kod onih kojima je pisanje luksuz koji si mogu priuštiti tek nakon radnog vremena. Mislim da je to važno istaknuti kako bi se bolje razumio slučaj Franje Nagulova, koji je uz spomenuto od 2006. do danas priredio/uredio i nekoliko knjiga i zbornika, s Vlastom Markasović uređuje časopis *Književna riječ*, s Davorom Ivankovcem vodi mrežni portal *Književno blato*, itd., itd. Bio je i u brojnim žirijima, sudjeluje u organiziranju više književnih manifestacija, napisao je scenarij za film *Adam* Marija Šuline i tko zna što sve još. U svakom slučaju, opus i angažman koji zaslužuju respekt! Sve to, dakako, nema ništa s prosudbom njegovih književnih djela – niti bismo prema njima trebali biti naklonjeniji ni manje nakloni zbog toga – ali htio sam ipak uvodno istaknuti kako imamo posla s jednim od najproduktivnijih i najaktivnijih aktera domaće književne scene, i to podjednako u književnom i metaknjiževnom smislu.

Nagulovljevu pjesničku bilancu čini četrnaest zbirki, od kojih je najnovija *Okupacija u 26 slika (metodički obrađena lektira)*, koju je ove godine pod uredničkom paskom Matka Abramića objavio Sandorf. Kada se pogleda unatrag, sve do daleke 2006. kada mu je izašla prva stihozbirkica *Dečko. Žena: Dečko? Naranča!*, preko *Tanje* (2008.), koja je prva zaokupila znatniju pažnju kritike, te kasnijih zbirki, sve do *Zemlje zalazećeg Sunca* (2019.) i *Okupacije*, vidljiva je Nagulovljeva težnja ne samo prema različitim tematikama nego i prema iskušavanju različitih pjesničkih formi, uz neizbježan (auto)ironijski modus te više ili manje vidljiv društveni angažman. Štoviše,

svejedno govorio o ljubavi, književnosti, društvu ili čemu drugome, Nagulov svoje teme uglavnom promatra s pozicija koje nisu u skladu s uvriježenim društvenim (pa i književnim) predodžbama, plešući nerijetko po rubu apsurdna, a zapravo paradoksa. Ili se sve vrijeme samo jednostavno dobro zabavlja i zafrkava? Ili sve to zajedno.

Većinu pobrojanih slojeva sadržava i njegova najnovija pjesnička zbirka, koju s obzirom na idejni i dijelom motivski sloj možemo (da ne kažem i trebamo) promatrati u odnosu na prethodeću joj zbirku, spominjanu *Zemlju zalazećeg Sunca*, u kojoj je skrenuo u vode izrazitog društvenog angažmana. Nije da ga nije bilo i u prethodnim zbirkama, no posljednje dvije u tome su otišle najdalje, propitujući prije svega posrnuća suvremenog lažnog domoljublja, koje služi kao opravdanje za pljačku i mržnju prema drugom i drugačijem. Valja pritom napomenuti da Nagulov – za razliku od nekih pisaca – ne kritizira domoljublje kao iskrenu ljubav prema domovini, što god domovina nekom značila (jer zašto netko ne bi volio svoju domovinu?), nego kritizira domoljublje kao izliku za kupnju tvornica za jednu kunu, progon političkih neistomišljenika, karijerni probitak, ksenofobiju, nepotizam i slično. Neki ljudi mrze one koji vole svoju domovinu zato što oni svoju ne vole, no Nagulov nije jedan od njih – predmet njegove kritike nije *normalno* domoljublje (za *normalnu* domovinu), nego ono licemjerno, koristoljubivo, ono koje domoljublje zapravo i nije. Glavne aktere takvog domoljublja i u jednoj i u drugoj zbirci naziva „ovlaštenim distributerima domoljublja“, definirajući ih u najnovijoj ovako: „Ovlašteni su distributeri domoljublja oni koji određuju tko je i u kolikoj mjeri domoljub te tko su očevi nacije i koliko ih je. Nedjeljom i zapovijedanim blagdanima obično pohađaju misno slavlje, stoga su i praktični vjernici. U njihove postupke ne sumnja nitko osim neprijatelja naroda i domovine.“ U *Zemlji zalazećeg Sunca*, strukturiranoj kao svojevrsna poema, govori se o opljačkanoj i opustjeloj zemlji, u kojoj Sunce samo zalazi, a i sve drugo je naopako: „očevi nacije“ pljačkaju narod, „ratni zločinci drže predavanja“, „svjetonazorske hulje grade velike kuće“ itd. Sukladno tome, *naopaka* je i sama knjiga, u kojoj tekst nema vertikalno nego horizontalno usmjerenje. Jedini pobunjenik protiv takvog stanja je lirski subjekt, koji upotrebljava jedino svoje oružje – jezik. Iako ga je jedan „dobronamjernik, predstavivši se glasom razuma, prijetećim tonom upozorio: odustani, kurvin sine, zlo je nepobjedivo!“, lirski subjekt ne samo da nije prekinuo nego je i nastavio, pa i pojačao svoju pobunu kroz *Okupaciju*.

Doduše, lirski se subjekt u *Okupaciji* izriješkom rijetko pojavljuje, no jasno je da je i ta zbirka nastala u sklopu iste lirske (nad/meta)svijesti koja se obračunava prije svega s „ovlaštenim distributerima domoljublja“ i „očevima nacije“. Uz njih, glavi *akteri* u *Okupaciji* dvije su *sestre*, izložbene lutke, koje se spremaju na pobunu i bijeg od sustava koji ograničava njihovu slobodu. No, niti su same do kraja na to spremne niti im sustav to dopušta, pa njihov *pothvat* postaje dvostruki paradoks, upravo onakav kakvom svjedočimo sa suvremenim *pobunama masa*, koje su toliko indoktrinirane da nisu ni svjesne da su njihove *pobune* zapravo poklonstvo sustavu. A o kojim se vladajućima i potlačenima radi može se nazirati iz konstatacija poput onih da kućni ljubimci ovlaštenih distributera domoljublja vrše nuždu po nalazištu posmrtnih ostataka partizana, o čemu se govori u više tekstova (inače, tekstovi u zbirci nemaju naslove, što doprinosi njihovu shvaćanju kao cjelini, čemu u prilog ide i svojevrsni *događajni* kontinuum koji možemo pratiti tijekom cijele knjige). Aktivnosti vladajućih, kao što je prodaja strojeva iz propale tvornice obuće na crnom tržištu, blagoslivljaju biskupi, dok redovnici piju kavu plaćenu prihodom od tih istih strojeva, što naslućuje još jedan segment društva koji je u kritičkom fokusu. No, nije abolidan ni „bosonogi narod“ koji je uvijek spreman na poziv vladajućih, „ne sumnjajući u njihovu prosudbu, pohitati na trg vodeći sa sobom kućne ljubimce spremne obaviti nuždu gdje god je potrebno“. Pritom se, kao i u prethodnoj, tijekom cijele zbirke pojavljuju aluzije na brojne topose iz autorova vinkovačkog kraja, kao što su „nazorov blok, blizu pošte“, komšiluk kojim odjekuju bećarci ili „zapadnosrijemski rukavac rio negra“. No, sve to – kao što je vidljivo – dano je samo u naznakama: ovu knjigu (kao i književnost općenito) nije, dakle, uputno čitati (samo) kao obračun sa zbiljskim, sa *stvarnošću*, jer kad bi bilo tako tada to više ne bi bila književnost. Iako sasvim društveno i politički angažirana, i ova se knjiga – kao i sva *prava* književnost – nalazi u međuprostoru zbilje i fikcije.

Spomenutoj (pseudo)referencijalnosti doprinosi i slikovni materijal, većinom autorove fotografije stvarnih predmeta, građevina ili pejzaža – njih, dakako, 26. Tako npr. fotografija naslovljena *Spomenik nedostatku radne snage*, čini mi se, prikazuje spomenik Svetog Trojstva u Vinkovcima, fotografija *Sanjano bježanje* vinkovačku željezničku stanicu, fotografije s motivima rijeke prikazuju Bosut itd. Na dijelu fotografija nalaze se lutke iz izloga, čamac ili pečena svinjska glava, a dio prikazuje apstraktne motive,

Marija Lamot

Počinak u literarnom odmetništvu

Nekoliko godina prije rođenja autora knjige o kojoj pišem, *Okupacija u 26 slika* (metodički obrađena lektira) Franje Nagulova (Sandorf, 2022.), gledala sam film Lordana Zafranovića *Okupacija u 26 slika*. Neposredno nakon toga u časopisu za književnost i kulturna pitanja *Gordogan* (god. 1, br. 4, srpanj – kolovoz 1979.) pročitala sam tekst Nebojše Pajkića *O pseudostilistici i retorici Lordana Zafranovića u „Okupaciji u 26 slika“*. U ovoj ne baš povoljnoj prosudbi filma, koji je pod utjecajem (ali daleko ispod, op. a.) talijanskih filmskih autora Fellinija, Viscontija i Bertoluccija, scenaristi Mirko Kovač i Zafranović nastojali su obraniti poetiku građanskog humanizma. Humanizam kao pokret nasuprot srednjovjekovnom teocentrizmu i prethodnica renesanse stavlja u središte mišljenja čovjeka, prirodu, povijest, jezike. Nastojanje oko čovječstva, lat. *studia humanitas*, pretpostavlja opsežno duhovno i umjetničko obrazovanje, čiji je obrazovni stupanj ujedno mjerilo moralne kvalitete. U Dubrovniku kao renesansnom gradu njegovane su te vrijednosti, a bogatstvo nije pretpostavljalo samo materijalno bogatstvo, već i ljudske kvalitete. No, s vremenom se ljudske odrednice gube, a ostaju materijalne kao temelj građanskog društva kojem se ekonomski interes više ne iskazuje samo trgovinom, već i manufaktura-ma, industrijom i novim načinima proizvodnje. Parafraziram Hegela, u građansko društvo ljudi stupaju na temelju ekonomskog interesa određenog njihovom privatnom sferom, odnosno privatnim vlasništvom, što određuje čovjeka kao građanina *bourgeoisa*, za razliku od javne sfere koja istog čovjeka određuje kao političko biće, državljana, *citoyen*. Produkcija bogatstva manji-ne sve više ovisi o siromaštvu većine, a politika kao javna stvar prestaje biti ono što je u interesu svih, već samo formalna organizacija i regulacija vlasti i moći na određenom području (geografskom, etničkom, nacionalnom). Isto tako, gubi se humanizam kao nastojanje oko mišljenja i znanja, sposobnost prosudbe (kritičko mišljenje, upitnost onoga što se čini samorazumljivo, što se podrazumijeva) te uspostava zakona i prava kao temelja za djelovanje. Na mjesto toga stupaju ideologije. „Bez pitanja stavovi postaju predrasude, predrasude ideologija, ideologija se pretvara u mržnju drugoga i drukčijeg,

a mržnja vazda vodi – smrti. Na ovaj ili onaj način“ (Mario Kopic: *Ideologija ili mišljenje*). Potreba za dominacijom, preraspodjelom i zadobivanjem svjetskog bogatstva, ekonomske krize, povećanje siromaštva kao kulturnog balasta, te određene teorije 19. st., primjerice socijalni darvinizam, eugenika i kolektivna svijest ispred individualne, odrednice su mnogih ideologija.

Mussolini 20-tih godina prošlog stoljeća želi uspostaviti *stato totalitario* – totalnu državu. „Sve za državu, ništa izvan države, ništa protiv države. Za fašizam je sve u državi i ne postoji ništa humano ili spiritualno, a još manje ima vrijednosti izvan države. U tom smislu, fašizam je totalitaran i fašistička država je sinteza i jedinstvo svih vrijednosti, te tumači, vlada i razvija život naroda“ (B. Mussolini). A za nacizam, izdvojit ću nekoliko rečenica iz sjajnog filma *Sumrak bogova* Luchina Viscontija iz 1969., koji možemo sagledati kao prikaz fenomenologije zla: „Ti si stekao večeras nešto doista izuzetno: Mržnju, Gunther! Ti posjeduješ mržnju! To je mlada mržnja, čista. Potpuna. Naučit ćemo te kako vladati tim iznimnim bogatstvom“. „Viscontijeva estetička ozbiljnost“ ovdje se preklapa s jasnim političkim stavom. Naime, u vizualno baroknoj raskoši jasno se iscrta i – nikad aktualniji negoli danas i ovdje! – užas „fašistogene svijesti“ (Marijan Krivak, tekst je izvorno čitan u emisiji *Filmoskop* Trećeg programa Hrvatskog radija, ur. Damir Radić, 19. prosinca 2020.). I još jedna Viscontijeva rečenica koja se odnosi na sve totalitarizme, a naročito na nacistički i staljinistički (socijalistički), a korespondira sa stavom Ivana Karamazova: „Osobni moral je mrtav. Mi smo elitno društvo u kojem je sve dopušteno“.

Umjetnost nikako ne bi smjela biti misaoni, ni estetski konstrukt. To je ono što su, osim Nebojše Pajkića, Zafranoviću zamjerali još neki filmski kritičari. U povijesno vrlo ozbiljnom trenutku pojave totalitarnih režima (fašizma i nacizma) Zafranović priča svoju „priču idiličnim scenama predratnog građanskog Dubrovnika“ (str. 159). „Zbog toga ‘Okupacija u 26 slika’, u najboljem slučaju, ostala je himnom građanskom pojmu patriotizma, koji ima dosta zajedničkog s pojmom oslobodilačke borbe, ali je u potpunosti suprotstavljen pojmu socijalističke revolucije“ (str. 167). Što se naslova tiče, Pajkić ističe: „Zafranovićev film se u preciznom tematskom smislu ne bavi niti okupacijom niti je strukturiran u 26 slika (ukoliko taj termin može nešto značiti u filmskoj terminologiji)“ (str. 158).

Nakon tolikog potrebnog/bespotrebnog uvoda vezanog uz film *Okupacija u 26 slika* kako stvoriti vezu filma i knjige istog naslova? Zafranović u

Tin Lemac

Kružne ovojnice teksta

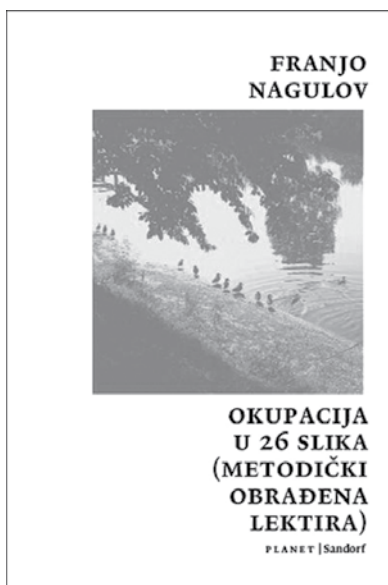
Pjesnik, prozni pisac i književni kritičar Franjo Nagulov objelodanio je novu pjesničku knjigu naslova *Okupacija u 26 slika* (metodički obrađena lektira). Poznat po svojoj izrazitoj spisateljskoj produktivnosti i velikom rastu u književnosti koji se pomno odvija iz knjige u knjigu, Nagulov nam je u ovoj knjizi dao jedan izrazito višeslojan tekst koji se može tumačiti kao hibridni.

Naslov uzima intermedijalnu referencu *Okupacija u 26 slika* što je istoimenu antiratni film Lordana Zafranovića te podnaslov čestih uporabnih udžbeničkih djela kao što su priručnici za metodičku obradu lektire. Tekst je komponiran od pjesama, pitanja i zadataka koji prate svaku pjesmu i slike kojom se pojedina pjesma uokviruje.

S obzirom na jaku antiratnu poruku te ideološki kontekst Zafranovićeva filma, u zbirci se ta formativna linija pojavljuje kao ona koja objedinjuje sve kompozicijske dijelove. U antifašističkom zanosu u filmu je izrečena snažna poruka o panhumanizmu i nadnacionalnim vrijednostima. Iz tog semantičkog sloja Nagulovljeve lirski subjekt uspinje ljestvama prema svojem tekstu dajući mu zametke. Referirajući se na hrvatsku društvenu i političku stvarnost, taj isti lirski subjekt postaje angažiran, ali ne na pukoj estradnoj razini ili na emotivno-semantičkom intenziviranju kako je to prisutno u (anti)političkoj lirici, nego iz patosa iskustva progovara govoreći o nekim kategorijama hrvatskog nacionalnog identiteta koji se instrumentalizirao i profanirao u sadašnjosti. Često upotrebljava motive čuvara nacije i biskupa.

Što se tiče metodički obrađene lektire, Nagulov pristupa takovrsnom žanru izrazito subverzivno. Naime, svim poznavateljima takve literature jasno je kako je riječ o često smiješnim, istrivijaliziranim djelima kojima se usustavljuje pedagoška paradigma obrade nekog književnog djela bez konzultiranja stručne literature i pojednostavljenja složenih kategorija. Jednostavnije rečeno, carstvo banalizacije nad simplifikacijom takvoj je literaturi gotovo generički predznak. Navedena lektira Nagulovu je u knjizi cjelokupna nacija i njezine instrumentalizirane vrijednosti. Tradicija, vjera, (pseudo)kapitalizam.

Oblikovno gledano, pjesme možemo smatrati manjim fragmentima ili pjesmama u prozi. Pisane su telegrafskim stilom s pomalo napetim narativnim slogom i diskretnom lirizacijom. U njima dominira glas angažirana subjekta (*Na ulaz u tvornicu obuće ovlašteni su distributeri domoljublja / stavili natpis da jedino mogu ulaziti odnositelji strojeva.*), realizirana metaforika (tempirani animalni katabolizam, *metafora u niskoj rezoluciji*) i metajezični inputi (*sinegdoha je san, ...crvena trava u staroj kineskoj poeziji, naručiti autorovo ubojstvo*).

Pitanja vezana za pjesme približno su slične tematike i tiču se sadržaja pjesme, poruka pjesme i poruke autora (sadržane u svakom 4. pitanju (*Što je autor htio reći?*)). Tom gestom Nagulov metatekstualno ironizira pedagošku paradigmu pristupa književnosti. Stavljanje autorske figure u središte i odgonetavanje poruke djela čin je devetnaestostoljetne didaktičke teorije po kojoj književnost ima utjecaj na odgoj čitatelja. Daleko napuštena u poetičkoj i drugoj sadašnjosti, neki joj još uvijek pribjegavaju. Zadaci su vezani za opis nekog motiva iz pjesme koji se izriče pisanim sastavkom ili crtežom. Poneki dijelovi vezani za zadatke *Za one koji žele znati više* otkrivaju enciklopedijske i druge natuknice kojima se znanje širi samo prividno, zarobljeno u nizu podataka koji se bez razumijevanja usvajaju.

Pogled „iz prakse“

Pokušaj komentara knjige Franje Nagulova *Okupacija u 26 slika (metodički obrađena lektira)*

Asocijativnost naslova: *Zlo oko nas, dublje je i od politike*

Fellinijevskim početkom filma, odnosom mladeži prema lokalnoj kurtizani u prikazu karnevala na dubrovačkim ulicama početkom četrdesetih godina 20. st., Lordan Zafranović uranja nas u hektički rasap ljudskosti i civilizacije što su ga provele nacističke i fašističke ideologije. Karneval je uvijek zahvalna metafora za promjene lica, postavljanja novih maski i skidanja poznatih krabulja zbog toga što kroz tu naizgled društveno prihvaćenu katarzu pršti s lakoćom misao koju spominje jedan od likova: *Zlo oko nas, dublje je i od politike*.

Nelagodnost karnevala jest u nemogućnosti da se izbjegne njegova polivalentnost skliskog predznaka. Jedan od brojnih strahova njegove atmosfere je i strah od ulovljivosti ili činjenice da te se u povorci može oteti i predati višem sudu. U svakom slučaju možeš biti okupiran i time lišen brojnih segmenata slobode.

Naslov zbirke pjesama i fotografija Franje Nagulova *Okupacija u 26 slika (metodički obrađena lektira)* uopće ne skriva svoj dijalog sa Zafranovićevim filmom, nego ga nudi u višeznačju emocija koje se stvaraju pri promišljanju teksta koje jesu velikim djelom autobiografske, ali i kolektivne i korespondiraju s poznatim mjestima ljudskih lomova na ovim prostorima zadnjih stoljeća: okupacija/okupatori, patriotizam/domoljublje, rat/pokušaj uspostavljanja mira, bijeg/izgnanstvo, odmetnik/šuma, kukavičluk/hrabrost, odmazda/predaja.

Film se koristio knjigom Mate Jakšića *Dubrovnik 1941.* te memoarima i dokumentima Historijskog arhiva Dubrovnik, Muzeja revolucije i Dubrovačkog muzeja, čime se potvrđuje njegova ukorijenjenost u svakodnevni život građana Dubrovnika, a dokumentarnost fotografija iz ove zbirke usidruje lokalitet Vinkovaca i područje Bosuta u vrijeme koje nije sasvim definirano, ali možemo reći sadašnje. Citatima iz enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža početak zbirke označen je definicijama dvaju

pojmov – OKUPACIJE i PATRIOTIZMA. Okupacija je ovdje izdvojena kao način stjecanja vlasništva napuštenih i ničijih stvari, a pojam patriotizma dodiruje i aspekt proturječnog poimanja ljubavi prema domovini. Autor sarkastičnim nazivima imenuje te pojave u društvu kao *ovlaštene distributere domoljublja ili proroke u crnom* koji upravljaju ostalim društvenim skupinama i djeluju okupiranjem prostora ili umanjivanjem vrijednosti istog izno-seći iz njega vrijednosti (poput strojeva iz tvornice) i diktiraju ekonomiju.

Okupacija je tema koja se može iščitavati iz više slojeva ove zbirke. Ona može biti okupacija istine o povijesti jednog naroda, okupacija kapitala, okupacija prevare, okupacija prirodnog prostora, okupacija otpada, okupacija društvene klase, okupacija rada i može se događati u nama i oko nas te nas prožimati do te mjere da nam ne dopušta djelovati. Zbirka F. Nagulova iskrivljeni je krik otpora koji je paraliziran u samom sebi i pretače se uz autoironičan ili ironičan pogled literarnog oka i brzinu fotografskog oki-danja. Ritam je konstantan u odabiru motiva, isprepletanju višeznačnosti i uokviren naizgled razrađenom i strogom formom metodologije zamišljene čitanke za djecu ili mlade (nije sasvim jasno).

Lutke odbjegle iz karnevala

Ideja lutki iz izloga ironična je transformacija suvremenog otpora. Čitam ih kao ukradeni karnevalski odsječak. Sam autor im dijeli zajedljive epitete književnih stihova i motiva (*njezine ruke nevinije od svih ruku / baobabova mala*), a pritom im priznaje posebna svojstva rijetkih (baobab se koristi kao spremnik vode u sušnom razdoblju) i odabranih (poznati stih V. Parun; citat *lijepa kao crvena trava* u staroj kineskoj poeziji). Nove odmetnice nijeme su i naizgled statične predstavnice otpora koji kao da se odvija u paralelnom svijetu oko naših nezadovoljstava ili nemogućnosti ili, još gore, nevolje i neznanja da mijenjamo sustavno djelovanje zaborava, laži ili sistema prevare.

Ova zbirka nudi priču koja nas mesmerizira konkretnim fotografijama pojedinosti iz lokaliteta koji pjesnik vjerojatno jako dobro poznaje. Ta poetska priča ide do dimenzija bajke ili legende u pojedinim sekven-cama simboličnosti, ali ne napušta snagu karnevalske povorke, žustrost i nepredvidljivost obrata. Izložbene lutke, zapravo dvije sestre od kojih je jedna cijela, a druga osakaćena, antijunakinje su uvrnute stvarnosti. Jedna je blago erotizirana književnim reminiscencijama, a druga je osakaćena

zbog gubitka ruke u tvornici obuće koja je potom zatvorena. Nije imala sreće, iako bi joj u suprotnom *zbog produktivnosti izrasle nove ruke* jer režim *ne trpi invalide rada*. Za nju pjesnik kaže da je ćelava i iskašlja krv kao posljedicu narušenog zdravlja što ga je ostavila u pokradenoj tvornici. Kao najveću grotesknost njezina bivanja ističe to da nosi naturalnu haljinu svoje plastične kćeri.

Slika 5. Sanjano bježanje prijelomno nas odvlači u kolektivni problem. Autor u svojim ironičnim metodičkim zadacima (*ZA ONE KOJI ŽELE ZNATI VIŠE*) objašnjava: *Sužena svijest... kvalitativni poremećaj svijesti kod koje je predmetna svijest očuvana dok nedostaje sposobnost osvještavanja vlastitih postupaka i radnji. U takvom se stanju može počinuti kazneno djelo, npr. ovlaštene distributere domoljublja imenovati prevarantima, a crno tržište lopovlukom.*

Pozicija protagonistica je sanjano bježanje; *biti i ne biti na mjestu iz kojeg očajnički pokušavaju pobjeći*, a njihov bijeg kreće se prema *otoku obmane te zapadnosrijemskim rukavcem što podržava selektivno sjećanje* vrlo važno za preživljavanje u stvarnosnoj divljini. Naravno, svi putevi prepuni su zasjeda i opasnosti, kako i priliči Crnoj rijeci.

Lutke su zaštićene u fotografiji i tekstu; njihov život u *šumskom paralelizmu* i pokušaj otpora zabilježeni su perom i lećom te mogućnošću sanjanog bježanja i snovima o sinu i kćeri. Bijeg će se izjaloviti poput uklete legende i okameniti ih kao dio zemlje, no naposljetku će im zemlja dati drugu šansu, gotovo religiozne transformacije i predati ih nekakvoj vječnosti (*idite u miru djeco! u obući koja se više ne proizvodi*).

Slika 23. Koncentriranost na Sunce popisuje topografiju poetskog prostora (spomenik nedostatku radne snage, hram prosperiteta i mudrosti, tvornica obuće iz koje su odneseni strojevi), a tekst je trenutak gozbenog bunila povlaštenih (ovlaštenih distributera domoljublja i njihovih podanika što djeluju u hijerarhiji režima) u kojem izložbene lutke, izgleda, uspijevaju pobjeći. Naizgled, jer priroda nudi stalnu metamorfozu prostora što ne osigurava sklonište lutkarskom ustanku.

Apokaliptičnim prizorom pjesnik zaleđuje nadu proričući budućnost; potomstvo povlaštenih promatra svijet i potomstvo izložbenih lutaka će im se diviti u budućnosti unatoč jedoumlju i odluci da se zaštiti isključivo osobni profit i blagostanje. Utočište zasigurno ostaje literatura i na njoj je sva ta teško izgovoriva odgovornost angažiranosti ili autoironije vlastite pozicije kako ćemo uopće ove poetske tekstove razumjeti.

Ubija li jaka misao?

Nekoliko „istaknutih mjesta“ usmjerava i često usložnjava čitanje nove knjige Franje Nagulova i čini je zanimljivom. To su naslov, ponavljanja pojedinih rečenica i izraza, njezina kompozicija te vjerojatno ponajviše, kao dio spomenute kompozicije, pjesnikova interpretacijska pitanja o vlastitim pjesmama i dodatni zadaci.

Knjiga kompozicijski podsjeća na školsku čitanku ili, kao što u naslovu piše, na *metodički obrađenu lektiru*: sadržava 26 autorovih pjesama te, nakon svake od njih, „RAZGOVOR“, s najčešće pet, rjeđe četiri, šest ili sedam interpretacijskih pitanja, a pretežito slijedi još i „ZADATAK“ i/ili „ZA ONE KOJI ŽELE ZNATI VIŠE“. Posljednji dio cjeline čini redovito postavljena – ilustrativno funkcionalna, a najčešće i kreativna – fotografija, odnosno potpisana slika (npr. „Slika 24. Amfiteatar.“), čiji je autor također Franjo Nagulov. Ali središnji, interpretacijski dio doima se – načelno govoreći – najinventivnijim, neviđenim u ovom obliku u suvremenoj hrvatskoj poeziji, i dovoljno intrigantnim da se urednica časopisa namuči izvući iz njihove neknjiževno-kritičarske komocije srednjoškolske nastavnike i/ili osnovnoškolske učitelje hrvatskoga jezika...

Slijedi primjer Nagulovljevih interpretacijskih pitanja i zadataka (str. 47 – 48):

RAZGOVOR

1. *Tko sve zna za njih?*
2. *Zašto nitko živ ne postavlja pitanje njihova identiteta?*
3. *Na što podsjeća krv koju iskašljava druga lutka?*
4. *Što je autor htio reći?*
5. *Čiju haljinu druga lutka nosi?*
6. *Poznaješ li koju drugu lutku? Opiši ju!*

ZADATAK

Posjeti robnu kuću. Razgovaraj s lutkama. Obavezno odaberi jednu lutku s rukama i jednu lutku bez ruku. O tome u svoju bilježnicu zapiši svoje dojmove te ih kasnije glasno pročitaj pred razredom. Pitaj ih što misle. Ako kažu „ništa“ pitaj ih ponovno. Zamoli roditelje za pomoć!

Puno toga upućuje na to da autor svojim pitanjima ne obogaćuje (barem ne u značajnoj mjeri) moguća čitanja svojih pjesama, odnosno da ih ne namje-

njuje zaista očekivanom čitatelju *konkretne pjesme* koja im prethodi. Riječ je, naime, o pitanjima na koje je većinom moguće odgovoriti *reproduktivno* (često čak i kad započinju sa *Zašto*), citiranjem dijela rečenice iz pjesme, bez razmišljanja i bez dodatnih objašnjenja. Druga se od njih iskusnijem ljubitelju poezije vjerojatno doimaju podcjenjivačkim – premda (sva) nisu takva – odnosno takvima da mogu poslužiti samo neiskusnima, odnosno učenicima. (*Objasni! Opiši ju! Zamoli roditelje za pomoć!*) Na trenutak se nekome može učiniti i da se Nagulov – dajući besplatno, marketinški vješto poput izdavača udžbenika, ne osobito dobar metodički materijal – nudi u lektiru. No, ima li ikakve šanse?

Puno vjerojatniji i smisleniji ipak je autorov ironijski pristup stvaranju, pa i takav čitateljev doživljaj spomenutoga *metodičkoga materijala* te posljednja kritičnost prema njemu. Osobito ako još istaknemo činjenicu da je jedno pitanje dio svih 26 *RAZGOVORA* – uvijek na istome, četvrtome mjestu. To je pitanje *Što je autor htio reći?* Je li doista točno da još uvijek – 54 godine nakon pojave čuvenoga i važnoga eseja *Smrt autora* Rolanda Barthesa – ovo pitanje dominira u školskim interpretacijama poezije, pa na to treba snažno ukazati? Je li ono najuočljiviji odraz stanja svijesti koje je temelj da se u Hrvatskoj čita premalo, da suvremena poezija u školske kurikule ulazi sporo i premalo, da je kritičko čitanje i kritičko mišljenje u našem društvu većinski nepoželjno?

Osobito u kontekstu knjige o kojoj se ovdje govori, bilo bi neozbiljno čvrsto napisati da je baš maloprije spomenuto ili baš nešto drugo Franjo Nagulov *htio reći*, ali to su svakako *moguće* asocijacije, pitanja i odgovori. Kao što je moguće i da nas on ipak poziva na djelomičnu reafirmaciju pitanja o kojemu/kojima govorimo, odnosno na reinterpretaciju *smrti autora*.

Naime, Nagulov jest autor koji ne bježi od konteksta, sklon je intertekstualnosti, intermedijalnosti, izvanknjiževnom, društvenom angažmanu – i u svojim tekstovima (pa i u ovoj knjizi), i u stvarnom životu. Puno stvara – osobito poeziju, potom romane, književnu kritiku, eseje, filmske scenarije – ali ga se često susreće i na mjestima gdje se predstavljaju knjige, autori i ideje, gdje se raspravlja (očekivano, redovito je aktivan i na društvenim mrežama). Je li moguće i je li potrebno čitatelju/kritičaru ignorirati ove činjenice?

O tome da Nagulov voli kritički misliti i raspravljati, ali i *nešto konkretno, angažirano reći*, govori nam već i naslov ove knjige, sastavljen od dvaju

---

ANTIKVARIJAT

Stjepan Tomaš: *Sveti bunar* (1972.)

Dubravko Horvatić

Novi, vrsni prozaik

Mladi hrvatski prozaici, objavljujući prve knjige, obično su nam već poznati svojim prozama koje su prethodno tiskale razne smotre i listovi. Tako je bilo s Albertom Goldsteinom, Nedjeljkom Šepićem, u posljednje vrijeme sa Stjepanom Čuićem, Dubravkom Jelačićem Bužimskim i drugima. U pravilu se i ne događa da najednom iskrсне novi, vrsni prozaik, a da ga ranije nismo uočili u književnoj periodici. Pa ipak, jedna iznimka kao da potvrđuje to nepisano pravilo: riječ je o knjizi novela *Sveti bunar* dvadesetpetogodišnjeg belomanstirskog profesora hrvatskog jezika i književnosti Stjepana Tomaša, što ju je „Razlog“ izdao u svom zadnjem, raznolikom i neobično bogatom kolu.

Stjepan Tomaš, kako smo već istakli, potpuno nepoznato ime u našoj književnosti, napisao je talentirano i zanimljivo desetak pripovijesti, među kojima jedna – *Anno Domini MCMLXVII* – posjeduje karakter malog romana. Sve se te pripovijetke na stanovit način međusobno upotpunjuju: vežu ih, primjerice, imena osoba što se u njima javljaju, okoliš u kojima se zbivaju. No to je samo površna teza. Temeljna veza, ono što im daje zajednički nazivnik, odnosno, svima u cjelini značaj, uvjetno rečeno, romana-kronike, jest tematika posljednje faze raspadanja patrijarhalnog društva na našem, slavonskom selu, shodno tome, karakterologija tipova koji se u njima pojavljuju. Rabeći već podosta izrabljivanu izreku o raspadu patrijarhalnog društva, odmah mi valja napomenuti kako Tomaš nije realist kova starijeg ili mlađeg Kozarca, niti pristupa toj temi na način zakašnjelih realista i naturalista iz krugova hrvatske moderne. Naprotiv, on je potpuno moderan pisac, upoznat sa svim tečevinama suvremenog proznog izraza, pisac moderne tehnike, a njegov raspad, rasulo o kojem on piše, zbiva se

u naše dane najkasnije četvrt stoljeća unatrag. Pišući dakle o zbivanjima iz svojih djetinjstkih dana, on nenametljivo ukazuje na uzroke, motive i posljedice tog raspada, upravo u skladu s onom, glasovitom rečenicom koliko glasno spominjanog, toliko rijetko citiranog Friedricha Engelsa: „Što skriveniji ostaju pogledi autora, to bolje za umjetničko djelo.“ Tomaš se zadržava samo na činjenicama, kao faktograf, kao njihov biograf; on ne komentira, on priča. Osobe s biblijskim imenima, „osobe iz biblije“ ravnaju događajima ili pak događaji njima. Pisac ni u kom slučaju nije *deus ex machina*, nego samo promatrač, koga obično pogađa jobovski usud. Pričajući tako, tobože nezainteresirano, Stjepan Tomaš daje fascinantne slike pojedinih ljudskih sudbina, pojedinih naoko neznatnih događaja, ili pak, obuhvativši sugestivnom imaginacijom i jedno i drugo, fascinantne slike čitavih naraštaja kao, na primjer, u noveli *Ispovijed*, kojoj, uzgred rečeno, nedostaje malo sažetosti, malo mjere, da bismo je mogli proglasiti zaista izvanrednim djelom. Naravno, u Tomaševu proznom postupku općenito i u djelovanju na čitatelja, znatnu ulogu igra fantastika, no služiti se njome na onaj način kako to čini ovaj mladi autor, nikako nije osobina slabih pisaca. Tu Tomaš posjeduje mjeru, drži sve konce u rukama, i ništa mu ne izmiče. U nekim pak drugim prigodama, pripovijedajući, on dopušta da ga ponese matica riječi, pa se kadšto gubi u verbalnim iskazima, koji, jamačno ne pridonose cjelovitosti strukture njegove proze. Počesto mu nedostaje strogost u gradnji, što se očituje i u grafiji: posve su suvišni, primjerice, oni silni verzali unutar samog teksta. No unatoč svim tim zamjerkama ostaje tvrdnja da je Stjepan Tomaš uistinu vrsni, samosvojni prozaik, koji ne nastupa tek obećanjem, nego i ozbiljnim ostvarenjem. Uz već spomenutu novelu *Ispovijed*, ponajbolja je pripovijetka *Hodočašće*, a neosporive su vrijednosti također već spominjane *Anno Domini MCMLXVII*. Budući antologičari hrvatske proze morat će uzeti u obzir i Tomašev *Sveti bunar*.

Republika, br. 2-3, 1973.

Julijana Matanović

Više nemam vremena - šutjeti

Danas sam ponovno pročitala Stjepanov *Sveti bunar*. Nisam vješta s brojkama, ali računam da je to po sedmi put. Sedmi, ili osmi, deveti. Možda i nije važno. Važno je da bih jednoga dana, možda sasvim uskoro, mogla upravo taj naslov uzeti kao vremenski indikator svog literarnog odrastanje i starenja. I ne samo literarnog.

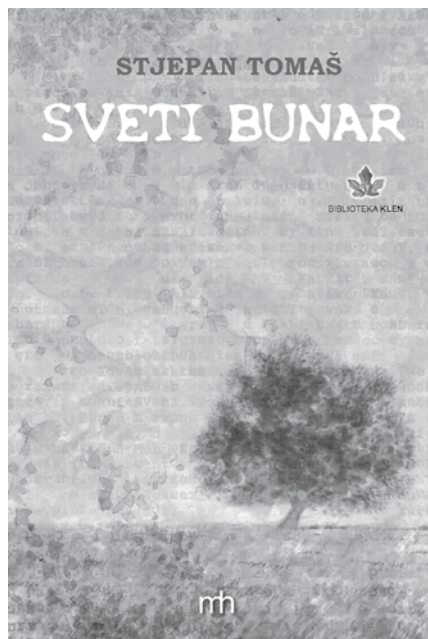
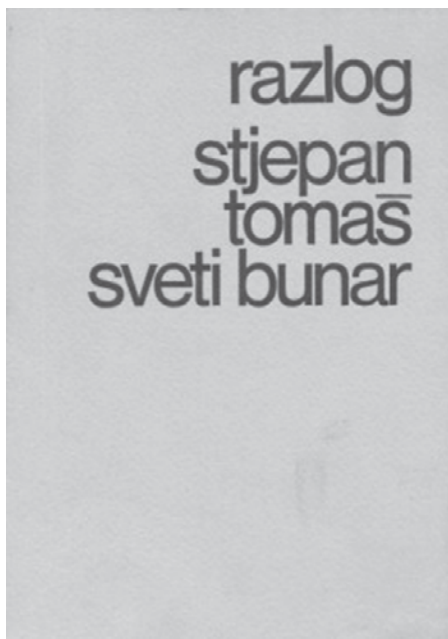
Godine života nakupe se nekako iznenada. Sve do jednog trenutka čini ti se kako je još puno toga pred tobom, kako si još nakrcan pričama s kojima sjedaš za svečani obiteljski stol, posve uvjeren da ih moraš, točnije da si ih dužan ispričati onima koji sjede uz tebe ili tebi nasuprot. Uvjeren si i da su u tvom vlasništvu još mnogi tvojom maštom stvoreni likovi, oni kojima dopuštaš da se noću uvlače u tvoju bračnu postelju i da te bude s prijedlogom briljantnog rješenja trećeg poglavlja tvog romana u nastajanju. Vjeruješ da je pred tobom još puno, puno mjeseci u kojima ćeš pripovjednu skicu zasluženu vlastitim životom, polako i strpljivo, pretvarati u rečenice i onda je nuditi malim nakladnicima, sluteći kako će upravo maleni tvoju priču prepoznati i pobrinuti se da ona dođe do čitatelja čije su biografije bliske tvojoj. A onda u tom jednom djeliću vremena, onoliko koliko treba jabuci otpaljoj sa stabla da se pretvori u trulež, shvatiš da je dio života koji je bio ispunjen nadom i iščekivanjima iza tebe, da si bačen preko linije, preko međe razvučene između pravog života i mučnog dotrajavanja, tamo gdje te samo rijetki istinski i sa zanimanjem nešto pitaju. Oni iza druge životne linije rijetko gledaju u oči. Njihovi su kapci spušteni. I njihove oči ne svijetle. Iza te linije postavljaju se pitanja na koja je poželjno odgovoriti onako kako se od tebe očekuje. Ispravnim odgovorom osiguravaš si još kakvo-takvo mjesto među živima. „Koje mlade kolege čitate? Ima li na sceni dovoljno mladih spisateljica?“ „Čitam mlade kolege, i mislim da ima, ima, i te kako ima dovoljno mladih spisateljica“, odgovaram kao iz topa. Dodajem da su one, sve redom, briljantne. Brbljam, iako me za ocjenu i nisu pitale. Brbljam jer se nadam da me, zahvaljujući dobrom odgovoru, sutradan neće prekrižiti s liste onih na koje se još računa. Makar to bilo samo među članovima književnih povjerenstava provincijskih književnih nagrada. „Ali,

pitajte me koje starije kolege čitam, kome vraćam svoje dugove, i maknite te trule jabuke s međe!“ vičem, ali usta ne uspijevam otvoriti. Da, istina je, ja više nemam vremena šutjeti. S vremenom moram biti oprezna. Imam ga samo toliko da se mogu vratiti knjigama koje su me formirale, piscima koji nisu osjetili nježnost udruženja kojima su pripadali. I pronaći ću koji sat da se u njemu pobunim protiv književnog zaborava i prešućivanja. Prešućivanje je zlobnija strana nesjećanja. Nastojat ću podebljati pojedine naslove, ispisat ću ih tintom otpornom na vlagu, suze i plijesan. Možda će sve biti uzaludno. Jer, moj glas je postao tih, a rečenica mi je preobla za šljata vremena koja vrijednosti ne proizvode, nego se oko njih dogovaraju, prema recepturi nepoznatoj vremenu našeg literarnog sazrijevanja i u neskladu s našim vjerama i ukusima. Prema recepturi koja je iz svojih osnovnih sastavaka izbacila poštenje, u bilo kojoj gramaži, čak i u onoj varijanti „malo soli među prstima“.

Sama ću maknuti jabuke, i one smeđe i one sasušene na starom ormaru kuće izgrađene na drumu. Kuća je bila uvučena, kao da se stidi prolaznika, kao da sklanja pogled pred strojovođom putničkog vlaka koji uz nju uvijek dotakne sirenu. Ne znam zbog čega se tako ponašala. A bila je najljepša, puno skladnija od onih koje su temeljima dodirivale kamenje na cesti i nudile se uznojenim kamiondžijama. I ja sam se stidjela. Kao što se stidjela ta naša kuća. Samo što ja nisam bila lijepa kao ona. Jer, da bi žena bila lijepa, ne smije biti slaba. A ja sam bila. I slaba i uplašena. Zahvaljujući svojim bližnjima. Oni su se hranili mojim strahom i svojim lažima. Brižno čuvajući recepturu za svoje kćeri i sinove. Naši zajednički loši preci bili su sigurni kako se život temelji na dopadljivoj prevari. Nisu varali samo drvene kipove u crkvi u kojoj su svi odreda kršteni, nego i samog Boga kojem su upućivali molitve. Činili su to ritmom brojalica čije riječi nisu razumjeli. Znanjima su se opirali. Nije ih zanimalo od kojeg su drveta isklesani kipovi pred kojima izgovaraju pokoru, nisu ništa znali o svecima čija su imena nosili i ništa o djeci svoje pokojne sestre, premda su tu djecu svakodnevno ogovarali. Znali su ono najvažnije, znali su da je obiteljska mržnja jedino jelo koje svakim podgrijavanjem postaje sve ukusnije. To su, uostalom, primijetili i brojni prije mene. I o tome su svjedočili na isti način. Uvjereni da govore svojim, a govorili su tuđim rečenicama.

Ovih sam dana osjetila tvrdoću tla s onu stranu međe. Nastupilo je iznenađeno, kao što sam i slutila da će biti. I kao što sam, uostalom, i rekla onima

koji me znaju slušati. Upozorena sam da više ne smijem šutjeti. Razumjela sam savjet. Neke knjige moram pročitati iznova i na njima moram zahvaliti njihovim autorima. Možda ću, uz njihovu pomoć, uspjeti povezati oba vremena? Možda ću i dotrajavanje učiniti bezbolnijim?

Bila sam djevojčica iz one uvučene kuće kad mi je čika Spasoja Delić pokazao knjigu našeg sumještana. Bila je godina 1972. Rekao je da je to prava knjiga i da će je profesorica u ŠUP-u sigurno dati djevojkama za lekturu. Nije mi trebao objašnjavati zašto spominje samo djevojke. Zнала sam i sama. Djevojke izrađuju ručni rad i čitaju. Dečki u slobodno vrijeme, svi ti budući stolari, parketari, tapetari i bačvari, igraju nogomet ili rukomet. One koji su čitali moglo se nabrojiti na prste jedne ruke. I bili su, u očima mještana, malo čudni. „Onkraj svijeta“, kazala bi komšinica Gabrijela. Ipak, njih su za zetove priželjkivale majke mladih gimnazijalki, djevojaka koje su u školu putovale đačkim autobusima. Kući su stizale kasno navečer, iskrcavale se pred Pejačevićevim parkom u kojem su ih na klupicama čekali njihovi šegrti, prepuni životnih znanja o filmskim poljupcima, sigurnim ženskim danima i švedskim ljubavnim filmovima. To što nisu mogli riješiti i

Filip Karačić

Sjećanja (koja) se ne mogu uništiti

Zanimljiva je i golicava činjenica da se u enciklopedijskim natuknicama o Stjepanu Tomašu skromno navodi podatak da je debitirao pripovjednom zbirkom *Sveti bunar* (1972.), zbog čega ga se redomice stavlja uz bok hrvatskim fantastičarima, dok s druge strane u natuknicama o hrvatskim fantastičarima ili borhesovcima autor često uopće nije naveden. Ipak, premda će se povremeno dovesti u sumnju njegova pripadnost fantastičarima, u ovogodišnjem smo dvobroju *Republike* 3-4 mogli pak čitati njegovu vlastito iskustvo o *Svetom bunaru*, u okviru tematskog književnoobljjetničarskog miniciklusa „Fantastičari 50 godina poslije“. „Zbirka fantastičnih pripovijetki“, kako se obično naziva, objavljena je u biblioteci *Razlog* Studentskog centra Sveučilišta u Zagrebu, a autor u nekolicini intervjuja ne skriva važnost činjenice da je imao sjajnog izdavača, kao i važnost toga da je za svoj prvijenac nagrađen nagradom časopisa *Književna reč* iste godine kad je djelo objavljeno. Ne skriva autor – kada govori o svom djelu – ni da se u tim pripovijetkama referira na djetinjstvo, mladost i studentske dane, pritom nagovješćujući svojevrсни autofikcijski element.

Zbirku od osam pripovjedaka otvara najambicioznija, *Anno Domini MCMLXVII*, koja se naslovom uklapa u religiozno-hagiografsku topografiku zbirke – uz nju, u sredini će se nametnuti formulaična *Ispovijed*, dok će sve završiti antologijskim poetičnim *Hodočašćem*. Međutim, naslov prve pripovijetke kao da evocira neku odaljenu prapovijesnost, iznurenu prisjećanjima u kojima glavni lik Juda zatravljen makabričnim osjećajima manifestno izgovara:

„TREBALO BI UNIŠTITI SJĘĆANJA

Trebalo bi uništiti sjećanja... Morao bih zaboraviti Bibijanu i Sebastijana, Lazara i Luciju, djevojčicu Agnezu, mater i oca...“ (Tomaš 2022: 40)

Pripovijetka nam razmotava apokaliptični košmar Judinih razmišljanja i prisjećanja – egzistencijalističke anksioznosti oko prolaznosti (s jedne strane) i kondicionalne iskaze koji djeluju kao anksiolitici (s druge). Taj će se

opći osjećaj pretočiti i u ostale pripovijetke te će postati standardna postaja svake Tomaševe pripovijetke. Izvjesna *hibridnost* djela postignuta je slojevitosti ispriповijedanih dionica i skokovitošću pripovjedačkoga glasa – tako će se ispovjedni ritam prvog lica oštro obijati o distancirano, deskriptivno pripovijedanje u trećem licu. Stvara se na taj način tekstualni pastiš sačinjen od različitih modaliteta. Od, primjerice, blazirane, a duboko osobne ispovijesti, prošarane grijehom i opterećene slikom kvarnog i prolaznog, u *Anno Domini MCMLXVII*: „Ja sam Baš Juda, onemoćalog i preslabog tijela. (...) Nasmijem se kratko, prigušeno, kao čovjek koji krklja u hropcu. To je stoga što su mi usta prečesto puna krvi“ (isto: 33), preko iskaza (između) Jude i Bibijane, koji variraju od klasičnih dijaloga do emfatičnih (u tekstu agramatično i asintaktično stiliziranih) *ti*-poruka: „(...) oh telefon a mislila sam zvonce na ulaznim vratima ana smije svog dečka dovesti u kuću juda uvijek se plašim da ćeš me ostaviti i uvijek poslije ovog da nije malo dvije godine i ja ti vjerujem ako me i unesrećiš budi moja nesreća (...)“ (isto: 22–23), do objektivnih realističkih opisa, primjerice u pripovijetki *Šukaraš*: „Đurđenovac ima samo nekoliko stotina kuća – malo radničko naselje niklo je na mjestu krčevine stoljetnih slavonskih šuma“ (isto: 74).

Osim toga, veće narativne i dijaloške dionice presijecaju simbolički citati nerijetko religiozne provenijencije i poput očnjaka se zarivaju duboko u tekst, primjerice u pripovijetki *Zemlja je zemlja*: „Tebe, Stvoritelju, tebi o svemoćni, prinosim malu biljku, novi plod debla prastara“ (isto: 83), potom (uglavnom samo formalno oblikovani) haikuoidni flasteri: „VIDIM BEZBROJNE VESLAČE / I NJIHOVE ČAMCE / KAKO SE PRIBLIŽAVAJU OBA-LI“ (isto: 33), ili – ako ništa od dosad navedenog – onda egzistencijalistički citati slavnih umjetnika i filozofa: „Tko smo? Odakle dolazimo? Kamo idemo?“ (isto: 52) i: „Bitak jest, nebitak nije“ (isto: 54).

U *Zidovima naše kuće* Juda svojom slabošću obeshrabruje majčinu vjerničku stamenost, pri čemu se pripovjedač igra s citatom Kristova trostrukoga kalvarijskog pada. Ceremonija majčina sprovoda, na kojem se poredao s ostatkom svoje obitelji, smjestila se u punoj crnini između dvaju opisa neizbijeljenih zidova. U *Hodočašću* se pripovjedač vraća na početak, na sajam i posjet starim zidovima kuće na selu, a autorski glas najednom se odlikuje iscizeliranim opisivačkim osjećajem, prošaranim smjelim poetičkim stilemima, koji ga u uvodu ukalupljuju u estetiku pjesme u prozi šagalovskog kolorita:

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Marko Gregur Šalaporte

(ulomak iz neobjavljena romana)

18.

Kundera je pogodio napisavši da više nikog ne zanima stvarnost, nego privid. Tako je možda uvijek i bilo, samo su tehničke mogućnosti za kreiranje privida i simulakruma bile ništa u odnosu na današnje. Zato, možda i jest moguća ne umjetnost bez hrabrosti, nego umjetnost bez umjetnosti, odnosno odsutnost umjetnosti kao umjetnost. Skrivanje, a ne pokazivanje, u vremenu u kojemu se sve pokazuje. Ne treba iznenaditi publiku, nego umjetnost samu, na tragu Gadamera. To bi moglo biti novo, umjetnost koja čak ni sama neće znati da je umjetnost, neće se takvom proglašavati niti će joj to biti važno. Ako će koji autor za sebe i reći da je umjetnik, neće morati pokazivati svoju umjetnost. Dokazivati je, kao da je kakva prostitutka. Uvjerenje će postati temelj. Netko će se smatrati osobom drugog spola, netko druge boje kože, a netko umjetnikom. Sve će moći biti sve i svi će moći biti svi.

Ovakve misli uz jutarnje čitanje novina i kavu obodrine su Jerka kako ga nikad nije nijedna pijanka, što mu je također bio znak da razmišlja bistro, pa je odjurio u sobu. Sad ne da se posrami ideje s Romom, nego i samog magarca. Što je to uopće magarac? Arhetipsko koturanje generacija iz kojeg se ništa nije izrodilo. Možda se Cinco ni ne osjeća magarcem. Ili umjetnikom. Sve treba preispitati. Više mu se nije činilo ni kao ideja, to je poništavanje same riječi, više neka dokoličarska isprazna pomisao, kao kad pomisliš da bi trebao ići mokriti ili da bi bilo sjajno na plažu ponijeti novi, ultramarin plavi ručnik. Girardijev spomenik trebalo bi maknuti, sad mu je jasno. Pospremiti ga negdje i sačuvati kao dio sinkronije, ako se baš mora,

ali ne dopustiti mu da bude crna rupa koja privlači društvo. Sve su to relikti prošlosti, gledani kroz šalaporte, daleki i špijunirani: spomenik, kampanel, svjetionik, kiosk. Gadjljivo za gledati i živjeti s time. Trebao bi ostati samo šum vjetra, možda zvuk mora, nešto što je apsolutno sigurno u sebe i ne mora se opravdavati. Kako je samo Vlasta to sjajno osjetila! Srušiti kuću i sam se iznova i istinski roditi na goloj zemlji koja je sve progutala.

„Jesi ti dobro, dugo te nema?“ prekine ga Vanja.

Uvijek je postavljala takva iritantna pitanja, mislio je. Nije vidio suprugu ili djevojku da je došla čovjeku koji je kopao grabu, rušio drvo ili prazno septičku pa ga pitala je li dobro. Umjetnost je rad, vrišti u sebi. Koji ne treba zdravstvene preglede, mjerenje tlaka i dijagnostiku svakih deset minuta.

„Jesan, jesan“, odgovori ne podižući pogled ni prste s tipkovnice.

„Pišeš?“

„Da. Čita san novine i dobija ideju.“

„O čemu?“

„Šalaportama, uglavnom.“

Ona više i nema pitanja, ali Jerko kaže, ajmoreć i zapisuje: „Svit bi bija sasvim drugo misto da se nema di sakrit. Onda bi svi bili umitnici, a svit umitničko dilo. Sve bi govorilo i značilo. Tako bi se morala naći neka nova umjetnost, a zamisli što bi to bilo! Zamisli da onda neko smisli šalaporte i sakrije se iza njih. I tako... Ili drugačije, moran razmislit. Ma vrti mi se od same pomisli. Shvaćaš? Sve bi bilo drugačije. Za poludit!“

Prsti mu lete, jer samo ako ovo zapiše moći će o tome u miru promisliti, kako je naviknuo zapisujući godinama sve one rečenice.

„Svijet bi bio nepodnošljiv da je sav umjetničko djelo“, kaže Vanja, što zazvuči kao rečenica iz *Casablance* ili nečeg, nešto programatsko što je teško protumačiti, pa i to zapiše.

„Ne, ako je nematerijalan, odgovori joj, ali i to se raspline“, nastavi smišljati dijalog.

Shvati da ga to oslobađa i jasno mu je zašto su pisci nerijetko malo bliže ludilu od većine, ali uglavnom rijetko kad preblizu.

„Posjedovati ništa najviše je što čovjek može zamisliti jer ništa i ne može biti.“

„Ti si lud. Ručak je na stolu.“

„Pa tek je... Rano je, šta ti je?“

„Ne brini, neće se ohladiti. Nematerijalan je.“

„Ha-ha, misliš da pojednostavljuješ, ali dalo bi se raspravljati o tome.“

„Meni se ne bi dalo.“

Piše, prstima prekriva cijelu tipkovnicu, glava mu se miče gore-dolje, kao pijanistu u ekstazi.

„Kad svega bude previše, a možda je već tako, ljudi će se toga htjeti riješiti.“

„Je, vešmašina, klima, frižidera...“

„Hajde: kad svega bude previše i više neće biti famoznog održivog rasta, evo ova korona će biti to, vidićeš, u šta će se investirat? Kako će se ljudi riješavati viška novca? Investirat će u ništa.“

Vanja zakoluta očima.

„To se već događa. A najboje ništa je umjetnost, koja osmišljava život.“

„Moš mislit.“

„Zašto bi Bitcoin bija boji od umjetnosti, a svi navalili ko ose na lube-nicu?“

„Zato što je novac judima draži?“

Ovim ga je iznenadila, kako je bedasto pogriješio, pa je opalio u korist umjetnosti.

„Već je pedesetih jedan Klein izložija praznu galeriju, ali on je ipak ima bili ormar i plave boje tu i tamo. Tri iljade ljudi čekalo je da vidi praznu sobu. A danas? Masa ljudi želi se svega oslobodit, viruj. Svašta je još radija, ali bija je isprid vrimena, a sad ga je svit dostiga. To više nije nikakva avangarda, ništavilo je postalo *mainstream*. Svi možemo raditi ništa, dakle svi možemo biti umitnici!“

„Neka si došao na svoje“, dvoumi se treba li i to napisati, ali pisanje mora biti iskreno, inače nema smisla. „Ali samo neki mogu biti plaćeni.“

Pa raspiše kako zapali cigaretu, zamišljeno se zagleda, sve ono nešto kako bi stvorio atmosferu razmišljanja.

„Mogu ić u Zagreb, al ne mogu više gledati ona vaša prenemaganja. Nagleda sam se toga u sedmon i osmon razredu.“

Pa dvoji bi li pasao neki njezin odgovor, ili da se samo okrene i ode, ili pak da ne čuje, zbog nekog čudnog razloga koji ga nadglasa iako je to izrekao artikulirano i glasno. Tako sve ostavi, zadovoljan i s osjećajem da se ispraznio, kad se Vanja opet javi, iz prizemlja, dere se kao da je u promatračnici na vrhu jarbola: „Netko te čeka.“

Slavko Jendričko
Ukrajina

Načet

Noćas u gradu
očerupan
u polutama pred ogledalom
odvratan sam

vidim
kroz vodu iz pipe
načet sam strahom

Sunce izlazi
iz zemlje kroz tebe

nikako da se
prestanem umivati

kao da mi je
posljednji put.

Ukrajina

Početak trećeg desetljeća
dvadeset prvog stoljeća
u svim vijestima Ukrajina
ustajući asociram
sibirske tigrove
premda nismo rutinski

poput svjetskih
vojnih velesila
potpisivali nikakve sporazume
ni na javorovim listovima
ni crtali granice razdvajanja
ni u jednom dijelu stana
opet mi hladnoratovski
natežeš izranjavani jezik
borilačkog pijetla
zaboravljajući ljeto
u kojem sam ti
svaku večer prao
divnu guzu
zbog slomljene noge
u gipsu do kuka.

Cenzura

Obrisao sam uzbuđen
prašinu na ekranu

na kojem nas ispisujem
izvorima iz naših tijela

u svim godišnjim dobima
ona komuniciraju ljetnim

toplotnim udarima emocija
cenzurirajući riječ ljubav

čuvajući nas uzavrelih zvijezdama
za svete knjige koje će moći pisati

oni čija tijela ostanu neranjena
mecima zavodljivih drugih tijela.

Kalendari

Žena kišna srijeda
 u kalendaru Maja
 s ozarenim dječakom
 u najlonskoj kabanici
 žućkastoj poput Sunca
 bezgrešno začetim iz epruvete
 njišući bokovima
 ugrijala je sva ptičja pjegava jaja
 s njima u gnijezdima
 prenijela me u vedri četvrtak
 po njezinom kalendaru.

Gerilac

Gerilac u šumi
 poptičen pjevom
 plavetnih sjenica
 doživim stres
 sva stabla rasplačem
 niz tvoje obraze
 klizi njihova
 gusta smola.

Tumor

Otok sam
 u gradu

 prispodobiv
 mraku tumora

 crvotočnog
 drvoreda

Ivan Koprić
Muškarci ne bi smjeli pisati poeziju

Teško je vjerovati

Pred samo jutro sanjao sam
Vikend u grčkim planinama

Na dionizijskim proplancima
Iznenadilo me nekoliko medvjeda
Sjedili su na toplim prijestoljima
Krupni nedodirljivi i sujetni

U zavjetrini velikih krošanja
Sladostrasno srčuci krv
Nadmoćni su čopori vukova
Trgali meso zečeva i srna

Crvenih ljubomornih očiju
Hijene su se smijale žrtvama
Trčkarajući okolo vučjeg čopora
Nadajući se malenim ostacima

Ispod rubova zamagljenih klanaca
Nailazio sam na hladna legla zmija
Čiji je otrov spalio okolnu travu

Nad krošnjama se čuo fijuk krila
U okrutna i okultna šumska zbivanja
Dobro upućenih gladnih strvinara

Kad pomislih da sam zalutao
U kakvu lošu pjesničku figuru
Ukazale su mi se i lake žene
Koje su poskakivale bez smisla
Posve golih grudi i tankih usana
Pa još usred osunčanih cvijetnjaka
Raspojasani dobro stojeći muškarci
Zaokupljeni svojim punim trpezama

Oh Bože pomislio sam u zakutku sna
Sve ovo moram pomno zabilježiti
Klasificirati analizirati i svijetu objasniti

Sjeo sam na debelo srušeno deblo
Otvorio laptop i uključio geolokaciju
Spojen na internet osrednje kvalitete
Zapisao sam naslov

Priča s Parnasa

Pogledom sam obuhvatio cjelinu slike
I vidio kako mi prilaze životinje i ljudi
Kao miroljubivi glumci na kraju predstave
Svatko držeći u prednjim šapama
Svoju netom objavljenu zbirku pjesama

Sušenje poetskog rublja

Ispod nekih oblaka ne rastu riječi
 Svaki pokušaj glasanja okameni se
 U jantarolikim nakupinama šutnje
 Čija negativna energija razbija i mrv
 Atole s crvenim gladnim rakovima
 U prašinu uljuljanu valovima oceana

Ispod nekih oluja ne raste poezija
 Svaki nagovještaj stihovnog sklada
 Kristalizira se u hropćuće plikove
 Koji uranjaju u užarenu svjetlost
 Potkožnog tkiva ravnodušnosti
 Kao živa voda u plućnu pjenu

Ispod nekih munja nema čitanja
 Svako nastojanje razaznavanja slova
 Prekriju udari gromkih slučajnosti
 U dno čašice na optičkom disku
 Uz galvanizaciju perifernih živaca
 I rasap svjetlosti u kutovima usana

Tek kad se pronađu i spoje
 Praškasti negativni jantarnog glasa
 Derivirane kapi plućne sukrvice
 I prešani negativni živčanih mapa
 Slova ponovno rastu na konopu
 Za sušenje poetskog rublja
 Pjesme se vrte u krugu
 Uvrću prevrću i osvrću
 Režu slade i pakiraju
 Radi dostave u oblake
 Nepouzdanih sjećanja

Mladen Kopjar
Pjesme

Pijanino

Hladno more na lukobranu
svjetionik ima tikove
hotelski hodnici su prazni
u prostranom predvorju povijaš se nad tipkama
vodiš ljubav zatvorenih očiju
bijeli Pearl River tvoj je usputni mezimac
snube te Nino Rota i Ennio Morricone
znam da si to ti
srest ćemo se uskoro
na krevetu gledati Profesionalca
i slušati violine iz reklame za pseću hranu
recikliranje spašava floru i faunu
i puni novčanike od krokodilske kože

Belmondo opet neće preživjeti
oštre rezove i slučajne prolaznike
ni De Niro južnoameričku džunglu
Stalo ti je do grešnika i iskupljenja
i notnih kišnih mantila
ispod je dolčevita
spusti je i ugrizi me za vrat
ostavljaj tragove dok sjediš na pijaninu
steži me udovima
slana hobotnico
nemrtvo moje

Let

Čelična trupla zarasla u travu
 korov i paučje mreže njihovi su oblaci
 magnetna igla probada im krila
 u kabini Cessne zarobljeni stršljen

Poskakuješ provizornom pistom
 kao probuđeni jednokrillac
 u filmskom žurnalu
 ostavljaš za sobom vatrenu prugu
 pokazuješ put stjuardesi bez kostima
 griješ ruke mehaničaru bez motora

Potrči još brže
 neka popucaju kopče gravitacije
 zakoni aerodinamike
 nisu pisani za tebe

Mlin

U antikvarijat uz tramvajsku prugu
 navrati tek pokoji kupac
 knjige nisu tražena roba
 na tržištu zaboravljenog vremena
 Treća polica odozgo
 romansirana biografija slikara
 bogalja koji je volio apsint
 izdanje iz pedeset devete
 s mrljom od ulja ili neke druge tekućine
 Inače je u dobrom stanju
 ne vonja na raspadanje
 na sifilis litografskog majstora
 ili zadihane muškarce u bordelima

Kupit ću ti je odmah
i čekati povoljan trenutak
neku proslavu ili obljetnicu
da te zaustavim u vremenu
s crvenom bluzom i podignutom nogom
u mlinu koji će mljeti naša sjećanja
u brašno za kroasan s nadjevom
od tvog svjetlucavog ruža
Podijelit ćemo ga
ne treba mi puno
samo komadić
da te opet poljubim

Čađa

Okradi me
uzimaj sve čega se domogneš
luping, srebrni beštek, zube
rolete, kavu, antibiotik
vrh planine i smiraj
ništa mi ne treba
U toj igri skrivača
brojim do milijun
Podmetni požar
pospi me barutom
kao šećerom u prahu
izlij mi lavu u grlo
sprži suncem ono što je ostalo
pretvori me u čađu na licu
djeteta u dimnjaku
da ti napokon
donesem sreću

Matko Abramić

Pjesme

Srce moje majke

izgubljen na dlanu vlastitih snova
 starih metafora
 majko oprosti
 što nemam čarobni štapić
 a opet da te volim
 koliko ti mene
 ove pjesme nikad ne bi ni bilo
 ti bi umjesto tihog ležanja
 u prostranstvima strane zgrade
 na vrtu brala plodove svog
 mukotrpnog rada i nervirala
 susjede pjevanjem
 one crkvene
 laudate omnes gentes
 laudate dominum
 ja bih iz dnevne sobe kolutao očima
 i smijao
 se tvojoj silini.

Mama na lešo

Dostojanstvo plaćam kešom.

Mama na lešo.

Igram brigu vidljivim kostima i prevelikim vešom. Mama na lešo.

Koketiram s trešom, vozim ironiju, a pucam po svim osima. Lažem ti da te nosim, a? Ja običan mamlaz, a ti mama na lešo. Jesi unutra ili si samo koštana srž?

Po strogo kontroliranim uvjetima živiš svoju baraku 5b
I ko vas jebe gospođo. Ne brinite. Vi ste pacijent mjeseca. Najbolja mama
na lešo.

Mišlju riječi greškom

Ili propustom?

Dokažite gospođo,

Vi to možete. Vi ste najbolja mama na lešo.

Ali pustimo ogorčenosti. Ironiju cinizam i mikrofoniju.

Ta oparenost, draga mama. Samo je iluzija.

Moja ljutnja ne vrijedi ni pišljiva boba. S krumpirom na lešo.

Čak i da jesi jedna moja mama naša mama na lešo.

Oči pamte. Kuća diše.

Vrt buja.

Sunce izlazi. Tvoj sam. Jedem tvoju najdražu ribu.

I naš krumpir na lešo.

I crveno vino za srce.

Do posljednjeg daha.

Majko. Čuvam te kao Moje treće oko.

U glavi. Još smo tu.

Upitnik petog travnja godine dvijetisućedvadesetprve

Možda mi ponovno fali pokret kemijske. Možda su značile igračke samo
nekim starim klincima. Jurnjava bratskih namjera posenilila je dobronam-
jernost. Naklonit ću se i polako nastaviti u smjeru strelice.

Pokazivala je gore. Strelica

I što sam mogao? Ponovno slegnuti ramenima. Gore se ne može. A bogami
ni dolje. Idem desno. Desno je prostranije. I bez možda.

...

Htio bih hodati po svijetu sa žlicom za siromašne... barem ne bih ništa
ukrao...

(premda) Premda i Unatoč (unatoč) dobro zvuče

odabrao sam Tko i Kako

Lilijana Domić

Zaljubljeni lektor

Noveletta*

Što ako rukopis složim na temelju citata slijedeći pravilo *manje je više*: manje iz (lijepe) književnosti, više iz dokumenata o „postupanju“, manje iz teksta, više iz konteksta... Složenac, *zbirano*, *zibrano*, ali nije hrestomatija, nije zbirka priča, ponajmanje humanistička znanost... Da, slijedi pjesmu u prozi, doduše s naplavinama fusnota od kojih je tako teško braniti se. Nije mudro razgrtati naplavine toka svijesti. Prekrivaju dogovorene izričaje. Tu su još opipljive i preopsežne bilješke, svezremene, ipak kažu, udaljene poviješću. Fusnote drže obzor nad horizontom, a nalazimo ga, i doslovce, iza svakoga retka na stranici. Ovisi što čitamo. Na primjer: Evgenij Kumičić, *Urota zrinsko-frankopanska*, NZMH, Zagreb, 1965., na str. 184, bez spomena ijednoga cvijeta, otvara procvjetali krajolik: otvaraju se livade, cmroki, zalesine prekrivene šafranima, visibabama, drijemovcima... Krajolik između Čakovca i Vinodola, Ozlja i Plaškog, Zrina i Bobovca... Sve to neopisano, neopisivo cvijeće navodi na razmišljanje o lažnoj nadmoći ovodobnih „ironijskih odmak“, koji se odjednom smanjuju – do staništa kosova i slavuja, šojki, brgljeza, sjenica i zeba... Brgljez je list koji pjeva, a sjenica piskutava sestrice prebrojava latice ranoga cvijeća i kristalizirane kapljice vode.

Proza ne trpi rime. Ipak, tamo *gdje će modro s žutim sklopiti poznanstva*, citat iz krajolika, poravnava kulturološku povijest, briše nametnute fraze o pozitivnom mišljenju, o življenju danas i samo danas, pozitivno, bez povijesti, u ritmu „pseudoglazbe“... Djeca cvijeća traju u svezremenu, i u baroku; *gdje će modro s žutim sklopiti poznanstva*.¹ Jelena Zrinska sjaji označena

* Na temelju ulomaka iz romana *Urota zrinsko-frankopanska* Eugena Kumičića i uvodnih pjevanja *Dubravke* Ivana Gundulića s posvetom profesoru *starije* hrvatske književnosti.

¹ Kad proljetni šafran osvoji padine
u koje je sniježak utisnuo lika
sve tlapnje i snovi od lanjske godine
postanu mogući. Obrne se slika

žutom, Frano Gundulić označen je modrom bojom dok Franjo Rakoczy jezdi uz smaragdne obale Kupe. Konjanik Rakoczy odvest će nevjestu Jelenu pod crvenim baldahinom Europe...

* * *

*Jednoga dana potkraj ožujka 1665. malo prije sunčanoga zapada izjahala je banica Katarina sa svojom djecom iz Ozlja i zaokrenula južno put grada Dubovca, lijepim drumom, na zapadnom kraju velike ravnice gdje su se gorske glavice milovidno razdrobile... Uz banicu jahali su Fran Rakoczy i Jelena, odmah za njima Zora i Ivan... (Zaljubljeni lektor će u slovo ponoviti izvornik: Evgenij Kumičić, *Urota zrinsko-frankopanska*, NZMH, Zagreb, 1965., str. 184). Dakle, dan potkraj ožujka 1665, Katarina svrne očima po cijelom onom kraju, duboko upije svježeg zraka i odahne: „Proljeće...“; – *Divna okolina!* – klikne Rakoczy, a ne pogleda onu okolinu nego samo Jelenu. – *Kneže, da si slikar mogao bi je naslikati – zirne mu Jelena u oči. – Ja sam ipak velik umjetnik!* – pohiti knez. – *Umjetnik?... – Da umjetnik: rezbar. Jeleno, vjeruj mi, majstorsko sam djelo urezao u svoje srce!* – Završen citat, iz kojega smo rekonstruirali sve one uvodne cvjetne i zvučne slojeve krajolika sabrane u jednoj riječi – proljeće! Citat kao upisani trag, trag za kojim ću i ovoga proljeća na usponu k Starome gradu naći proljetnice.*

* * *

---

sanjanog u tvarno. Stvarnost je sanjana
u raskošnu maglu pretvorila studii.
Tako omekšana iz pjene šafrana
podastire beskraj, livadu što rudi;

još nepostojeću u odsustvu trava
gdje će modro s žutim sklopiti poznanstva.
Žudeći zeleno zablistat će java

u beskrajnom nizu u sjeni sljemena.
Disciplina cvijeća osvaja prostranstva
mrveći taštinu na vrutku vremena.

(L. D., *Disciplina cvijeća*, De Casotti, 2004., Zagreb)

Miljana Cunta Deset pjesama

Izabrao i preveo sa slovenskoga Božidar Brezinščak Bagola

Sat

Ne umišljam da znam
kako si pričvršćivao sat
s pozlaćenim kućištem marke Helvetia,
kojeg su ti podarili suradnici Živinoprometa Gorica
kad si odlazio u mirovinu.
Ironičan dar za nekoga koji se bojao vremena –
što ga je odjednom bilo na pretek.

Sama ga pričvrstim s priučenom gestom:
položim ga na gornju stranu lijevog zapešća,
dlan sa satom pritisnem na prsa
i desnom rukom dohvatim remen.
Lijevi kraj gurnem u utor
te uspostavim čvrst stisak.

Tijekom dana zaboravim na njega, da miruje,
tek ponekad, iz čista nemira
opipam krunu i nekoliko je puta okrenem,
da me ritam obuzda.

Možda bi pomoglo, da si sat češće nosio,
na samom početku tog drugog života,
s povlačenjem i uspomenama na rat.
Kad brijač još nije smio u tvoju blizinu.
Jedino je djevojčica katkad prečula pravila
i ušla u sobu s druge strane zida.
Na trenutak je svijet bio čitav.

Ponekad se ispod stakla na satu skupi vlaga
i prekrije brojčanik.
Urar kaže da je to zbog napukle lunete
i da bi se kvar mogao odmah odstraniti.
Rado pričekam u radionici majstora
koji poznaje svaki djelić cjeline
i umije naviti nemirnicu
za točan tijek.

U samom čekanju bez planera i sjećanja,
tik što će zavladatai redosljed brojeva,
soba s one strane zida je
ovdje. Predmeti u njoj lebde u bestežinskom stanju:
Ne pripadaju, samo mjere udaljenosti.

(Ova pjesma pobijedila je na 22. Pjesničkom turniru u Mariboru 20. lipnja 2022.)

Iščupaj opustjelu planinu

I planina se uruši i odvali...
Job 14,18

Iščupaj opustjelu planinu
koja se pradavna diže u grudima
kao preteška misao o tebi,
i podaj joj ime.
Da nabubri kao glas

u tvojim ustima,
 da nikne kao slika
 iz tvojih riječi.
 Iz tvojih presahnulih riječi.
 Da je čujem,
 da je vidim vlastitim očima
 kako se pomakla.

Dođe kao ona

Dođe kao ona
 koja otpuhne maglu
 iznad grada:
 na spašenim pročeljima, gle –
 zlato.
 Ali kad se spusti noć
 na otvoren pogled,
 ona padne gusta i zasljepljujuća.
 Stablo koje nije molilo
 da baš ovdje i baš sada
 pusti korijenje
 sljubi se sa zidom i dlanovi,
 prilijepljeni na zlatnu
 uspomenu ne umiju više
 napustiti prebivalište.
 Kako da je ugledaš,
 uhvaćenu u sjenovite kulise?
 Kako da je čuješ,
 mrtvu prirodu?
 Kad se noć protegne
 u novo jutro,
 nečujno obasjan zid,
 u njemu nepodnošljivo uhvaćen
 Ofelijin smijeh.

Promatraj

*Promatrao sam te sa svom svjetlošću i tamom,
što ih nosim u sebi.*

Giorgos Seferis

Promatraj kako žeravica i dalje tinja
pod bosim nogama.
Preživjeli smo nemoć.

Promatraj kako raslinje tjera
u vis, ne bi li pronašlo put
do naših visina.

Promatraj kako se iz oči u oči
ogledava sve stvoreno:
sve malo je veliko.

Nismo nas dvoje posijali nadu.
Nismo nas dvoje odstranili ruševine.

Zapad ponovno zatvara
prozore, vrata: zagrljaj je potamnio.
Pod bosim se nogama kružni tok
odronjava.

Dani sve duži

To o čemu pričamo raste ovdje,
ispred kuće. Raspršeno po zemlji,
na sve strane, raspuklo preobilje
klijanja, u vjetru sjeme za drugo vrijeme.
Promrzla sljepoća srče iz svjetiljki,
njuši početke kratkih života.

poput izabраниh jela.
Nitko ih nije želio dotaknuti prvi.
Poput kamena s morskog dna
obuzela nas
ispregnuta tišina,
hladna ljetna kiša na kojoj smo
ovdje i sada.
Zrak je pocrnio na svršetku
dana i bili smo zahvalni
za poznatu susljednost.
Ustali bismo i oprostili se,
ali nismo se nadali povratku
u slobodu.

Miljana Cunta rođena je 1976. u Šempetru pri Gorici, a od 1995. živi u Ljubljani. Studirala je komparativnu književnost i književnu teoriju te engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, gdje je magistrirala s temom *Suvremeni kritički pogledi na viktorijansku poeziju*. Autorica je triju zbirki poezije: *Za pol neba* (2010.), *Pesmi dneva* (2014.) i *Svetloba od zunaj* (2018.), koje su bile nominirane za najviše slovenske pjesničke nagrade. Objavila je i niz publicističkih zapisa i razmišljanja o poeziji. Prevodi s engleskog i talijanskog. Bila je programska voditeljica književnih festivala „Vilenica“ i „Fabula“, koordinatrica brojnih projekata te mentorica književnih radionica. Pjesme su joj prevedene na više jezika. (B. B. B.)

Stijepo Mijović Kočan

Semper idem

Osvrt na roman i ulogu vođe u romanu *Repriza* Ludwiga Bauera

Ako se ne varam, ovo je već četrnaesti roman Ludwiga Bauera, svaka-ako jednoga od najboljih suvremenih hrvatskih romanopisaca, ako ne i najboljeg u pogledu smisla za roman, za ustroj romana kao cjelovita i zaokružena književnog djela koje je strogo usmjereno na svoju temu i cijelim svojim pripovjedačkim tijekom ne odstupa od nje u zastranjivanja, ni gnoseološki ni akribijski, da se na svršetku početne rečenice ipak poduprem stručnim nazivljem, knjigoljupcima je to tako najbliskije.

Jezikoslovno rečeno, roman nema „sala debeloga jera“, fonema koji se rastočio natroje i načetvero (svitlo/svijetlo/svjetlo/svetlo); znači čita se lako, napeto je (a što će biti dalje?), protočno je, usredotočeno na temu, gotovo svakoj razini čitateljstva dostupno i razumljivo.

Ovdje naslovno „vazda isto“, „semper idem“, latinska je uzrečica u prošlosti do koje možemo doprijeti, ali i Rimljani su u antici nešto stalno ponavljali, znači pojam je poznat iz i njima prethodnih davnih davnina tako da se oduvijek „sve ponavlja“.

U Wikipediji je netko napisao (čitano 2/5/22) da je to „strašno ponavljanje vazda istog“ i to „strašno“ je moguće točno, ali moguće da i nije: ako se ponavlja sve, ponavlja se i ono valjano i dobro. Tomu jasne naznake nalazimo na završnim stranicama ovoga romana.

Naslov je romana kazališni pojam *Repriza*, znači danas ponavljamo ono što smo jučer već odigrali. Međutim, nije riječ o kazališnom predstavi, nego o cijelom čovječanstvu, o suvremenoj civilizaciji, o sudbini svih nas. Ako nas nestane, kako roman predviđa da će biti, a postojeća zbilja to potvrđuje,

tko će nas i kako nastaviti ili obnoviti? Ili će čovjek nestati kao vrsta živih bića kao što su primjerice nestali dinosauri?

Nikada u povijesti to nije bilo izglednije negoli je sada, dok ovo pišem, ali to je izgledno stalno, i prije dvije godine je tako bilo, kada je Bauer pisao svoj roman, jer više njih, moćnih država, već ima rakete, bojne otrove i razarajuće hidrogenske bombe smrtonosnih zračenja tako da se sav naš svijet preko noći može pretvoriti u ništa, u zatrovano i razoreno ništa.

Hirošima na koju je (1945.) bačena atomska bomba bila je moguća naznaka neusporedivo razornije hidrogenske bombe, opomena, zaboravljena i čini se neshvaćena ...

„Ništa neće reći posljednji čovjek na crnu brdu / gol pogrčen i bit će mu hladno / Mislit će da se ptice međusobno još razumiju / ali one će gnjiljeti kraj njega / a crvi nikako da izađu pomnože se i da tako teći počne // Zaplakat će / i stotine jeka će mu vratiti plač (...) pričinat će mu se to kao žamor predvečerja u gradovima“ (1960., *Sedmoglasje*, MH, Zagreb, 2016., str. 371).

Navodim ovo, napisano prije 62 godine, da potvrdim kako postoji stalni strah svakoga mislećega čovjeka, a nesebična pisca osobito, o tomu kako živimo: u stalnom strahu od katastrofe.

Bauerov roman počinje trenutkom „nakon katastrofe“.

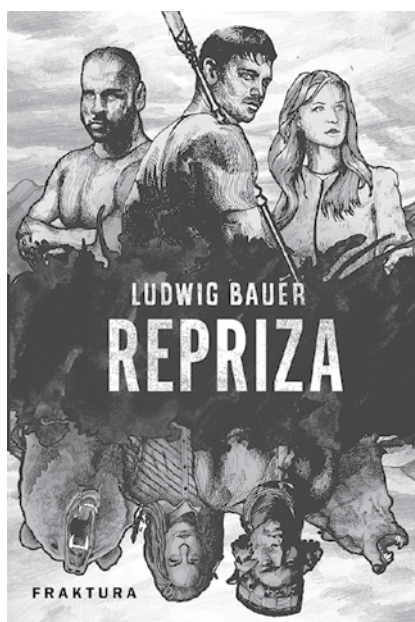
„Grupa mladih ljudi pod vodstvom svoga profesora nakon nuklearnog holokausta uspijeva pobjeći, samo s najnužnijim stvarima, na planinu, gdje moraju iznova stvoriti svoj život. Oni su genetski modificirani da lakše prežive poguban utjecaj radijacije i, po svemu sudeći, jedini su preživjeli stanovnici Zemlje. Kada ih ubrzo nakon dolaska napusti profesor, moraju sami odlučiti kako obnoviti ljudsku vrstu. Jedini preživjeli susreću se s mnogim nedaćama, od gladi i stvaranja zajednice do pronalaženja hrane i pripitomljavanja životinja – oni ubrzo prolaze put koji je prošla ljudska vrsta.“

Tako autor i izdavač na ovitku knjige predstavljaju temu ovoga romana dodajući i kratke natuknice o tijeku radnje, o „stvaranju novog čovječanstva“, o avanturama, ljubavi, ljubomori, ambicijama ...

„U *Reprizi* se ogleda svijet današnjice u zrcalu budućnosti i postavlja pitanje moramo li kao vrsta stalno ponavljati iste pogreške ili možemo iznaći drugi put.“

Neosporno najupućenija u Bauerovo romanopisanje, dr. sc. Lidija Dujić na ovitku piše:

„Slikanju hipotetičke budućnosti pristupa Bauer na način kakav je koristio u svojim novopovijesnim romanima. To je uvjerljiva stvarnost s naglaskom na tezu, tj. na onaj osnovni smisao koji će predstavljati bitnu književnu istinu, a ta istina pomaže nam da shvatimo bolje vlastito vrijeme i vlastiti trenutak povijesti.“

Sam autor, Ludwig Bauer, mislim da najpreciznije i najprezentnije predstavlja vlastiti roman:

„U pitanju je ipak satira i parodija, odnosno riječ je o tome da čovječanstvo zapravo nema kapaciteta da bude bolje nego što jest. A od svih sposobnosti ne može se odvojiti ni od te da sve može pretvoriti u sapunicu, onu tv-sapunicu“ (E-poruka 28/4/22).

Doista, nije isključeno, štoviše, izgledno je da sadržaj romana bude pretvoren u scenarij, sa studijski insceniranim i namontiranim obračunima veprova, vukova i ljudi te da se sve pretvori u poslovni poduhvat za zabavu onih

Paula Rem

Mesijanski dolazak u doba totalitarizma: Laibachov mjuzikl *Wir sind das Volk*

Na granici između mjuzikla, koncerta, predstave i performansa, kulturna grupa Laibach izvela je svoj najnoviji projekt *Wir sind das Volk*, temeljen na tekstovima njemačkog dramatičara Heinera Müllera, 2. 4. 2022. u Lisinskom. U ovom multimedijском projektu, laibachovske pjesme predvođene autoritativnim vokalom Milana Frasa isprekidane su recitacijama, instrumentalnim dijelovima, ali i trenucima tišine. Militantne koračnice popraćene su nježnim pjesmama idealističkog prizvuka, koje kod gledatelja-slušatelja proizvode nelagodu. Pjesme koje izvodi laibachovica Mina Špiler (*Traumwald* i *Das Lied vom einsamen Mädchen*), imaju prizvuk usamljenosti, a izvedbe flautista Cvete Kobala (*Flieger, grüß mir die Sonne* i *Ich will ein Deutscher sein*) bude neizmjernu jezu.

Grupa Laibach počela je kao dio umjetničkog projekta *Neue Slowenische Kunst*, zajedno uz grupu Irwin i Gledališće Sester Scipion Nasice. Laibach je prihvatio estetiku povijesne avangarde, koristeći se mnogobrojnim elementima dadaizma, a njihov se vizualni identitet temelji na kombinacijama crne, bijele i crvene boje te upotrebi simbola koji reminisciraju na totalitarizam, u cilju kritičke evaluacije određenih političkih ideologija. Na ovaj način, Laibach budi kritičku svijest kod publike, koja u njihovu slučaju nikad nije „samo publika“: jedan dio projekta *Neue Slowenische Kunst* bilo je osnivanje „države Laibach“ neovisne od geografskog teritorija. Ova je pseudodržava svojim „stanovnicima“ izdavala dokumente i putovnice, a svatko je bio slobodan pridružiti se tom umjetničkom pokretu. Laibach su izbrisali granicu između umjetnika i publike, stvaratelja i primatelja, komu-

nikatora i recipijenta, proizvođača i potrošača. Na sličan način, gledatelji mjuzikla *Wir sind das Volk*, koji je inicirala berlinska dramaturginja Anja Quickert, postali su svojevrsnim dijelom izvedbe. Ovaj multimedijски projekt temelji se na tekstovima Heinera Müllera, jednog od najznačajnijih njemačkih dramatičara još od Brechtova doba, poznatog po eksperimentiranju s formama dramskih tekstova, inače velikog kritičara američkih kulturno-imperijalističkih tendencija.

Svjetlosni efekti i projekcije

Medijske forme uključuju unaprijed nasnimljene projekcije, *voiceovere* i recitacije fragmenata utemeljenih na Müllerovim tekstovima, uživo izvedenu glazbu i scenski nastup. Svjetla su uspostavljala komunikaciju između izvođača i promatrača: senzacionalni svjetlosni efekti ispunjavali su nekoliko ploha koncertne dvorane. Iza pozornice nalazilo se projekcijsko platno veličine cijelog zida, kao pozadinska kulisa koja je pružala (povijesni) kontekst narativi smještenoj u doba holokausta, stvarajući poveznicu s sadašnjim svijetom, jer su se simboli korporacija pred gledateljima transformirali u simbole nacizma, popraćeni militantnim izvikivanjem naziva (prevladavajuće američkih) brendova. Osim na pozadinskom ekranu, svjetla, oblici, fotografije i natpisi projicirali su se simetrično na krajnje lijevom i krajnje desnom zidu koncertne dvorane. Na poziciji centralno lijeve i desne strane pozornice nalazila su se dva platna na kojima se projicirao hrvatski prijevod njemačkih i slovenskih tekstova. Količine teksta nekad su bile veće, nekad manje, čime je postignuta dinamičnost. Budući da su platna zaklanjala veći dio pozornice, iz određenih kutova nije bilo moguće vidjeti što se zbiva na samoj pozornici, što upozorava na činjenicu kako medijska konstrukcija često skriva stvarnost. Okruženi ekranima, ljudi nemaju uvid u faktička zbivanja na pozornici, a njihova je percepcija reducirana na fragmentirane impresije.

Svjetla su se povremeno gasila, ostavljajući publiku odsječenom od medijski konstruiranog svijeta, reduciranom na vlastitu spoznajnu percepciju ograničenu lokacijom, ili pak u potpunosti zasljepljivala publiku, onemogućavajući uvid u zbivanja na pozornici. Dominirali su, pak, momenti u kojima je svaki od ekrana pričao svoju vlastitu narativu: one su bile više ili manje usklađene, ali nikad nisu u potpunosti odgovarale zbivanjima na samoj pozornici, onome što je doista pred očima publike. Publika je na taj

način sudionikom u mjuziklu, u ulozi naroda. Naslovna tautologija *Wir sind das Volk* postavljena je u praksu: *wir* su izvođači, a *Volk* je publika. Ako su *wir* i *Volk* jedno te isto, uloge izvođača i publike također su fluentne.

Na sredini pozornice, prozirna pregrada odjeljivala je prednji od stražnjeg dijela pozornice, uspostavljajući hijerarhiju zbivanja. Recitatori i pjevači nalazili su se s prednje strane prozirne zavjese, a instrumentalisti sa stražnje. Na lijevoj je strani stajao pijanist Sašo Vollmeier, a s desne strane poseban su dojam ostavili „Vier Personen Quartet“, čiji su precizni pokreti na violinama i violončelu bili usklađeni poput stroja. Postav podsjeća na *multi-plane cameru* kakva se tradicionalno koristila za postizanje efekta dubine kod crtanih filmova, u cilju izazivanja dojma životnosti i prostornosti. Ovaj efekt doprinosi postizanju trodimenzionalnosti, ali istodobno i naglašava dvodimenzionalnost prikazanog. Upravo se korištenjem više razina platna naglašava njihova plošnost, ograničenost, nemogućnost napustiti vlastitu plohu.

Na pozadinskom projekcijskom platnu prikazivali su se motivi, riječi, povijesni prizori i dadaističke geometrijske forme. Na ovoj razini događale su se fascinantne vizualne transformacije: iz apstraktnog znaka u konkretni, politički nabijen simbol, iz loga korporacije u znak nacizma, od beznačajnih nizova brojeva pa do kretanja dionica na burzi, od geografske karte do mape s ucrtanim koncentracijskim logorima, iz crta koje izgledaju kao prikaz svemira pa do žice koncentracijskog logora Auschwitz. Početne vizualne projekcije prikazivale su transformaciju iz apstrakcije u figuraciju, kada se dvije ukrižane crte počinju ritmično gibati, a njihovo kretanje podsjeća na vojno marširanje.

Uz prikaz riječi „kapital“ napisane crveno-crno-bijelim slovima, čujemo politički govor temeljen na neodređenom populističkom diskursu koji bi mogao biti i desni i lijevi, a sadržaj je otprilike: „jedan posto najbogatijih ugnjetava devedeset devet posto ostalih“. Načelno, nijedna rečenica ne zvuči pretjerano problematično: kad se na koncu pojavljuje informacija da je govornik Adolf Hitler, gledatelj ostaje zatečen, shvaćajući da nije riječ o predstavi, nego o stvarnosti. Nacizam nije nešto što pripada prošlosti, jer je diskurs nalik Hitlerovu još uvijek prisutan na političkoj sceni i u medijima. Kako glazba, govor, slika i čovjek postaju jedno, Laibach ilustrira kako kapitalizam sadržava inherentnu tendenciju preobraziti se u nacizam, a demokracija u tiraniju, kako je već Platon pisao.

Sadržaj uključuje isprepletanje četiriju narativa: povijesna priča o dječaku čiji je otac stradao u holokaustu, on se morao iseliti, a u inozemstvu se osjećao strancem; bezvremenska priča o šetaču kojega napada šuma kojom prolazi; priča o kapitalizmu koji se transformira u nacizam kao poveznica sa sadašnjosti; te na koncu, mesijanizam Frasova političkog vođe, čiji je dolazak smješten u budućnost. Trijumf kapitalizma, a na koncu i nacizma, tako je doveden u vezu s pričom o borbi čovjekova *superega* i *ida*, dobre i loše inklinacije. Paralelno s vođenjem borbi u vanjskom svijetu, odvijaju se borbe unutar čovjeka, koji konstantno odlučuje o tome što je dobro i zlo, premda mu nedostaje znanja da bi mogao donijeti objektivnu odluku. Ovdje stupa na snagu nada o dolasku Frasova mesije, koji će vratiti „red i disciplinu“, omogućiti pristup apsolutnom znanju i prekinuti krug transformacija iz jednog totalitarizma u drugi, iz kapitalizma u nacizam. Taj moment konačnog dolaska mesije se, ipak, stalno odgađa. Mesija tu i tamo daje naznake svoje prisutnosti, ali uvijek vrlo brzo iščezava.

Kad Frasov mesijanski vođa okreće leđa publici, taj trenutak podsjeća na biblijski citat u kojem starozavjetni JHWH govori da će „povući svoju ruku“ i okrenuti svom narodu leđa. U tom trenutku, oni će vidjeti njegova leđa, ali ne i lice (Izlazak 33,23). U židovskoj teozofiji, to znači „povlačenje“ metafizičke stvarnosti, koja više neće biti vidljiva nakon „kontrakcije“ u fizičku stvarnost. Jednostavnijim riječima, velika slika ostaje nespoznatljiva, čovjek je ostavljen sam, njegov ga „otac“ napušta. Müllerov tekst djeluje na trenutke gotovo kao antički rabinski *midraš* (prispodobna) o neodgovornom ocu koji višeput napušta svoju obitelj, ostavljajući ženu i djecu nezaštićene, a riječ je o kritici na Božju politiku nemiješanja u zemaljska zbivanja.

Pjesma *Der Vater* govori o edipovskom ubojstvu oca, koje je freudovski simboličko. Müllerov tekst o „smrti oca“ referenca je na Nietzscheovu teoriju o simboličkom „ubojstvu Boga“, odnosno odsutnosti svih moralnih orijentira u današnjem svijetu, kada je čovjek prepušten sam sebi. Zbog izostanka objektivne istine, čovjek je osuđen slijediti subjektivni osjećaj za moralnost. Kako bi se taj problem riješio, Laibach postulira nužnost jakog političkog vođe koji bi bio u stanju postaviti moralne standarde za svoje mase. Riječ *Vater* istetovirana je na prsima Stegnarina lika. Dječaku u holokaustu umire otac; čovjek ubija Boga u ničanskom padu prema stanju podčovjeka; Hitlerov je otac kapitalizam, zbog čega Frasov mesija recitira Müllerove stihove „mrtav otac možda bi bio bolji otac“, jer da nije bilo

kapitalizma, ne bi bilo ni nacizma. Paradoksalna tvrdnja „najbolji je mrtvo-rođeni otac“ podsjeća na teorije određenih kršćanskih i židovskih teologa i teozofa, koji su svojedobno tvrdili kako se Bog može bitno pokajao nakon stvaranja čovjeka. Kad ne bi postojao Bog, ne bi postojao čovjek, te stoga ne bi došlo ni do zla. Svrha je ove pjesme natjerati slušatelje na razmišljanje o moralnoj ispravnosti društva izgrađenog na kapitalističkim premisama. Vraćajući se na teoriju nacističke komunikologinje Noelle-Neumann, samo zato što mediji predstavljaju određenu sliku stvarnosti kao ispravnu, ne znači da ona to i jest.

Vrlo efektan prizor uključuje crno-crveno-bijelu projekciju kretanja dionica na burzi, kao i trenutak kad se izvikuju nazivi korporacija koje vlada ju trenutnim svjetskim poretom. Valja povući paralelu između narative o kapitalizmu i narative o čovjeku koji se bori protiv šume. Kretanje dionica na burzi označava proizvoljnost našeg obitavanja: baš kao u doba primitivizma, naš cjelokupni opstanak danas ovisi o kretanju jednog apstraktnog faktora, a to su brojevi na svjetskim burzama. Burzovni mešetari odlučuju o tome koje će dionice pasti ili narasti, koje će valute profitirati, a koje ispaštati, na temelju poprilično proizvoljnih faktora.

Jedan od početnih motiva prikazanih na platnu bile su dvije minimalističke, paralelno prekrizene crte. Uskoro ove dvije crte poprimaju sve jasnije obrise maljevičevskog križa, koji kao jedan od simbola futurizma nosi značajne političke implikacije. Prema teoriji prof. Miška Šuvakovića,

---

KRITIČAREV IZBOR

Nikica Mihaljević

Nikica Mihaljević rođen je u Vukovaru 14. ožujka 1949. godine. U Zagrebu je 1968. upisao Filozofski fakultet (jugoslavenske književnosti i jezici i filozofija), da bi se istodobno počeo baviti novinarskim i književnim radu. Od 1968. objavljuje pjesme, priče, kritike, eseje, intervjuje, feljtone i članke u listovima i časopisima *Glas Slavonije*, *Hrvatski književni list*, *Večernji list*, *Prolog*, *Poezija* (urednik, 1970. – 1972.), *Omladinski tjednik*, *Republika*, *Studentski list* (jedan od urednika, 1971. – 1972.), *Riječka revija*, *Vjesnik*, *Riječi*, *Politika*, *Književna reč*, *Gradac*, *Pitanja*, *Odjek*, *Dalje*, *Oko* (jedan od urednika, 1981. – 1986.), *Danas*, *Delo* (Ljubljana), *Časopis za suvremenu povijest*, *Naši razgledi* (Ljubljana), *Republika* (dnevni list, Ljubljana), *Naš glas*, *Hrvatska ljevica*, *Matica* (časopis Hrvatske matice iseljenika), *Obnovljeni život*, *Hrvatska revija*, *Europski glasnik*, *Sarajevske sveske*, *Književna republika*. Do danas je objavio ove knjige: *Od tramwaya do života* (poezija, 1971.); *Najnovije hrvatsko pjesništvo* (suautor, 1972.); *Pozornica* (poezija, 1975.); *Pantologija* (poezija, 1979.); *Bijeda malenih* (2007.); *Hrvatska enciklopedika* (2008.); *Za vratima domovine* (2011.); *Stjepan Đureković: što ga je ubilo* (pseudonim Branko Vukas, 2014.); *Ustaški put u socijalizam* (2016.); *Svadbovanje u Kraljevom Vrh* (2017.); *Između svastike i petokrake* (2017.); *Zbornik radova Nove Hrvatske 1958.-1990.* (2020.). Uvršten je u *Leksikon pisaca Jugoslavije* (1972.), enciklopediju *Krležijana* Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“ (1999.) i *Hrvatsku književnu enciklopediju* (2010.). Suradnik je *Hrvatske književne enciklopedije* LZ-a „Miroslav Krleža“ (napi-sao je više od 500 natuknica). Član je Hrvatskog društva pisaca.

Planet smombieja

Manfred Spitzer, ***Epidemija pametnih telefona: prijetnja zdravlju, obrazovanju i društvu***, s njemačkog prevela Željka Gorički, Naklada Ljevak, Zagreb, 2021.

Civilizacija proždire svoju djecu! Ovu parafrazu nitko nije argumentiranije i dokumentiranije potkrijepio dokazima koji se ne mogu oboriti od Manfreda Spitzera (1958.), međunarodno poznatog njemačkog psihijatra, psihologa i neuroznanstvenika, direktora Psihijatrijske sveučilišne bolnice u Ulmu i osnivača Centra za neuroznatnost u istom gradu. Autor je brojnih stručnih radova i knjiga, ali i autor popularnoznanstvenih knjiga kojima nastoji upozoriti suvremenike širom svijeta na opasnosti digitalizacijske ere za ljudsko zdravlje i proširiti znanstveno utemeljene spoznaje o tim opasnostima kako bi ih se suzbilo.

Dakako, namjera je plemenita, trud nije uzaludan, ali cilj neće biti dosegnut sve dok gospodari svijeta budu vladali i stjecali ogromnu političku i financijsku moć. Da bi ih se nadvladalo trebat će sasvim novih i drugačijih snaga, ali ovakvo osvješćivanje koje nudi dr. Spitzer, kao prvi korak, svakako je dobrodošlo.

Ovo je treća knjiga dr. Spitzera koja se u kratkom vremenu pojavljuje na našem tržištu, zahvaljujući agil-

nim i upućenim urednicima spomenutoga nakladnika.

U prvoj (kod nas prevedenoj) knjizi, *Digitalna demencija – Kako mi i naša djeca silazimo s uma* (2018.) možemo pročitati da s medicinskog stajališta gledano, kao „ugledni neuroznanstvenik i psihijatar“ dr. Spitzer tvrdi kako korištenje računalom „u ranoj dječjoj dobi može dovesti do poremećaja pozornosti, a u kasnijoj djetinjnoj dobi do slabijeg uspjeha. U školskoj dobi sve se više primjećuje društvena izolacija, kako pokazuju američke... i njemačke studije“. Digitalne društvene mreže dovode do „socijalne izolacije i površnih kontakata“ te čine djecu i mlade „usamljenima i nesretnima“. Dakako, ističe autor, zašto se „nitko ne odupire svakodnevnom zagluplivanju“? Evo zašto, nastavlja dr. Spitzer: „Postoji mnogo ljudi koji na digitalnim proizvodima zarađuju velik novac i koji ne mare za sudbine drugih ljudi, prije svega djece. Za usporedbu, bez daljnjeg se mogu navesti proizvođači i trgovci oružjem, čiji je posao, kao što se zna, smrt drugih ljudi.“ A primjera sličnih ovome ima još puno!

U drugoj knjizi *Usamljenost – neprepoznata bolest* (2019.) Spitzer više ne govori samo o „socijalnoj izolaciji i površnim kontaktima“, koji čine samo djecu i mlade „usamljenima i nesretnima“, nego govori o cje-

lokupnom čovječanstvu koje je zapalo u takvo stanje! Ključno negativno stanje koje je zahvatilo veliki dio svjetske populacije jest kronični stres. Kronični stres nastaje kad „osjećamo da nemamo nadzor nad životom“. Takav stres izaziva povećanje tlaka i razine šećera u krvi, ali i isključenje nekih tjelesnih funkcija, pri kojima je *imunitet* (možda pandemija virusa COVID-19 ima pomoćnika o kojem uopće i ne sanjamo; istaknuo N. M.) najznačajniji.

Od sredstava pomoću kojih možemo smanjiti stres izdvaja se sudjelovanje u zajednici s našim bližnjima, ali „ako vodimo povučen život i neprekidno osjećamo usamljenost... to vodi do kroničnih bolesti i znatno povećanju rizika od smrti“. Već je postao legendarnim mit koji kaže: „Internet mnogi gledaju kao najvažniju tehniku protiv usamljenosti: biti stalno *online* i tako uvijek povezan sa svima, na svakome mjestu i u svako doba, mnogim se ljudima čini kao najveći društveni napredak digitaliziranog doba. Posebno je činjenica što milijarde koriste društvene mrežne medije poput Facebooka i Twittera za mnoge povezana s nadom da time osjećaj usamljenosti jednom zauvijek pripada prošlosti.“

Svatko razuman uzeo bi ovu tvrdnju zdravo za gotovo jer „računalo i internet služe komunikaciji – jednoj

od okosnica zajedništva“! Uskoro će im se pridružiti i pametni telefon. Ali, sumnjičav je dr. Spitzer: gledati na „prvi pogled je najčešće površan pogled, a zdrav razum odavno je kao termin izgubio neko osobito značenje i uvriježio se kao prosuđivanje netaknuto od previše teorije i nedodirnuto skepticizmom“. (J. Locke je, kažu, izmislio zdrav razum, a B. Russell je ustvrdio da ga nitko od tada nije imao osim Engleza!) Otuda ta naša površnost i sljepilo od „prvog pogleda“ i „zdravog razuma“!

Dr. Spitzer svojski se trudi razbiti taj mit. Nakon pojave prvih osobnih računala, koji su se mahom upotrebljavali kao poboljšani pisaci strojevi, pojavila se elektronička pošta, sve noviji i kvalitetniji softveri. Početkom 21. stoljeća internet je za normalnog korisnika poprimio izgled World Wide Weba, što je pojednostavilo njegovu upotrebu. Pojavom pametnog telefona 2007. (evo ga!), koji je revolucionirao telefoniju, Spitzer zaključuje: „Digitalna informacijska tehnologija (IT) više nije bila jedno komunikacijsko sredstvo među mnogim drugim, nego osnovno komunikacijsko sredstvo... Sve se to događalo vrlo brzo, tako da ljudi nisu imali vremena razmišljati o utjecajima i posljedicama tih promjena.“ Do Spitzerovih knjiga, pitanje o „procjeni posljedica tehnike“ uopće nije postojalo na

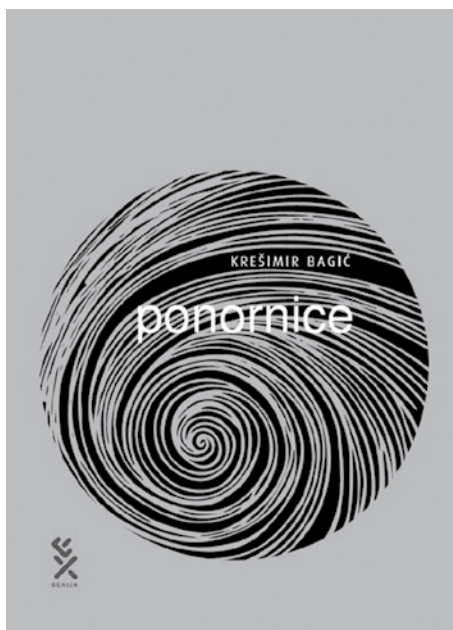

NAGRADE DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA

Nagradu „Tin Ujević“
za najbolju zbirku pjesama
za 2021./2022. godinu dobiva

Krešimir Bagić
za knjigu
Ponornice
(Zagreb, Meandarmedia, 2021.)

Stručno povjerenstvo u sastavu Miroslav Mićanović (predsjednik), Evelina Rudan i Davor Šalat donijelo je jednoglasno odluku o dobitniku Nagrade „Tin Ujević“ za 2022. godinu. Ovogodišnji dobitnik Nagrade „Tin Ujević“ je Krešimir Bagić za knjigu pjesama *Ponornice*.

Bagić je jedan od naših najuglednijih kritičara, teoretičara i pjesnika, koji svoje usporedne književne aktivnosti neprestano ažurira. Ponornice bi mogle biti najširi mogući označitelj za sve o čemu se uopće želi govoriti ili što se hoće naslutiti bilo kojom jezičnom kombinacijom, čime Bagić postulira svoju poetiku posvemašnje diskursne i značenjske otvorenosti. On se time ujedno pokazuje kao pjesnik koji visoko cijeni svijest o mediju u kojemu se duhovno i artistički kreće.

Izražajni beskraja Bagić doživljava u prvome redu kao neograničene varijante vlastitog identiteta, kao protezanje vlastitoga stila na sve s čime se dolazi u dodir ili na sve što se zamišlja. Mogu to biti šutnja i govor, jezik i pismo, priroda kao metafora čovjekovih stanja, krokiji sociokulturnih sredina, ocrti obiteljskih situacija, aluzije na brojne književnike i mislioce te živahan intertekstualni dijalog s brojnim literarnim kontekstima, najraznovrsnije stilističke igre u kojima poezija opipava granice maksimalnih jezičnih istraživanja (zaumne poezije, severovskoga „zvuka koji diktira smisao“, jezičnih premetaljki među kojima su i raznovrsni jezični algoritmi).

Ponornice su zasigurno svojevrsni izrazno-značenjski detonator koji diže u zrak sva postojeća značenja, oslanja se na književne stereotipe samo ako ih dubinski prestrukturira i pomoću njih ruši i gradi značenjsku strukturu. To je, stoga jedna od najkvorumaškijih knjiga, kojeg je naraštaja Bagić jedan od glavnih predstavnika, knjiga-potruga, dapače, knjiga koja se sva sastoji u vrebanju derridaovskoga traga razlike koji, kako kaže Žarko Paić, „omogućuje pismu njegovu materijalnu prisutnost“. Za Bagićeve *Ponornice* karakteristični su usmjerenost na detalj, fragmentarnost, konkretnost, intertekstualnost, intermedijalnost, metatekstualnost, slabi postmodernistički subjekt koji je većma rezultat teksta negoli njegov stvaratelj. U svemu tome Bagićev je tekst izrazito skokovit na svim razinama, u brzim montažama fragmenta, u promjenama stilskih registara, u znatnim asocijativnim preskocima, u vrlo neobičnim tematskim kombinacijama, u misaonim rasponima – od filozofskih mikrorasprava do miniportreta originalnih „likova“ iz Dalmatinske zagore ili Slavonije.

Uglavnom, Krešimir Bagić u knjizi *Ponornice* možda je diskursno i svjetotvorno raznovrsniji nego ikad, krećući se i daleko izvan područja poezije u užem smislu riječi i otvarajući svoju poetiku – negdje samo u tragovima – u svim smjerovima. Danas je rijetka poezija koja s toliko dosljednosti ide do granica, pa i preko rubova artikuliranoga jezika, a da još uvijek ostaje lite-

rarna činjenica, koja se u samo jednoj knjizi dotakne većine dominantnih poetičkih modela, a da je ne zaposjedne nijedan. Vjerujemo da s pravom možemo zaključiti kako su *Ponornice* svakako jedna od najkvalitetnijih i najizazovnijih u njegovu dosadašnjem literarnom opusu i da u ovogodišnjoj, iznimno opsežnoj i zanimljivoj produkciji, zaslužuje Nagradu „Tin Ujević“.

Davor Šalat

Nagradu „Julije Benešić“

za najbolju knjigu književnih kritika
za 2022. godinu dobiva

Željka Lovrenčić

za knjigu

Samo kritično, molim!

(Biakova, Zagreb, 2021.)

Povjerenstvo *Đakovački susreta hrvatskih književnih kritičara* ove je godine dobilo na uvid četiri knjige pristigle na Natječaj, a nagradu dobiva knjiga prevoditeljice, književne kritičarice i hispanoamerikanistice Željke Lovrenčić, naslovljena *Samo kritično, molim!*

Na Natječaj su bile pristigle knjige *Riječima o riječima* predsjednika Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne Ivana Bakovića, u nakladi Matice hrvatske iz Tomislavgrada, *Dnevnik čitanja* docenta i znanstvenog suradnika na Pekinškom sveučilištu za strane jezike Gorana Đurđevića, u nakladi Durieux, zatim *Golubica iz Crnog maslinika* izvanredne profesorice

novije hrvatske književnosti Sveučilišta u Zadru Sanje Knežević, u nakladi Hrvatske sveučilišne naklade Sveučilišta u Zadru te ovdje nagrađenička knjiga *Samo kritično, molim!* aktualne predsjednice Povjerenstva za književne veze Društva hrvatskih književnika Željke Lovrenčić.

Knjiga Ivana Bakovića zbroj je tridesetak prikazivačkih tekstova koji bitno čuvaju korpus književnosti autora iz prostora Herceg-Bosne i čine ono što su Susreti nagradili Poveljom prije dvije godine u radu Bakovićeva bliskoga kolege Mate Nedića, a Povjerenstvo izražava svoje poštovanje pred takvim učinkom koji implicitno, a i eksplicitno aktivnost stotinu i pedeset autora jednog kulturno posebno osjetljivog prostora metarefektira i prikazuje, dajući više nego jasnu sliku o tome što je njegov dominantan učinak. Knjiga, pak, Gorana Đurđevića Povjerenstvu je bila punim i aktivnim te itekako štivom modernosti kakvo nije dostatno nazočno u suvremenoj i to strahovito negativitetu disciplinskih hijerarhizacija izloženoj konstelaciji, pošto je riječ o zaokupljanju arheologijom, antropologijom, ekohumanistikom i poviješću, kako se nazivaju i poglavlja te knjige, ali u žanrovskom smislu nije riječ o književnoj kritici ni o kritici, poput briljantnog nagrađenika iz 2020. Tončija Valentića, koja kao svoju radnu građu ili na određeni način pomoćnu ili bitno u aspektu stilistike samog pisma prikaza izlaže – književnost. Treća pristigla knjiga, Sanje Knežević, knjiga je eseja, koji žanrovski ne pripadaju interesu naših Susreta, a riječ je o knjizi koja, što je Povjerenstvu dalo opciju primateljskog lakog čitanja, ambiciozno upotrebljava znanstveni referentni instrumentarij u bavljenju opusom Vesne Parun i podsjetila je na opus kojega se ionako nemamo pravo podsjećati, nego ga imamo držati u punoj blizini ne samo najosobnijeg nego i temeljnog književnoga povijesnog i obrazovno visoko iščitavanoga estetskog učinka.

Knjiga koju Susreti ove godine nagrađuju najdiscipliniranije je iz žanra prikazivačke kritike. Interesi ove knjige ne kreću se centrom hrvatske književnosti, uz dvije-tri iznimke, uz knjige dvoje-troje autora, dakle riječ je o knjizi interesa za rubove, za afirmaciju onoga što je i samo afirmacija rubova. Stoga, više je nego dragocjeno uočiti dvosmjerne i višesmjerne silnice koje se nalaze u dolasku knjiga južnoameričkih i drugojezičnih konteksta hrvatskih autora (Crna Gora, Australija, Mađarska, Srbija itd.), bez obzira na to u kojoj je mjeri i kojoj udaljenosti njihov prototekstni materijal već prebivao u hrvatskim korijenima ili se pak prvi put nalazi u takvoj ekspoziciji, ali sa svojevrsnom jekom hrvatskih kulturnih koordinata ili interesa.

U tom je kontekstu zanimljiva i prijevodna književnost, piše u predgovoru Dunja Detoni Dujmić, ... Machiedov izbor... Jimenezove lirike te Marunini prijevodi djela bolivijskog književnika japanskog podrijetla Pedra Shimosea Kawamure...

Knjiga je to koja se kreće i interesnim imenovanjem te zaokupljanjem tekstnih učinaka Tomislava Marijana Bilosnića, Borisa Domagoja Biletića, Josipa Cvenića, Božice Brkan, Diane Burazer, Diane Rosandić Živković, Ljerke Car Matutinović, Mladena Machieda, a i drugih suvremenih autora u njihovim ozbiljnim knjigovnim nastojanjima. Knjiga je otvorena predgovorom tinujevićevske nagrađenice za liriku te promišljateljice „bolje polovice književnosti“ Dunje Detoni Dujmić, koja tim pozorom odrađuje i cehovsko-kolegijalni uzvrat za razvidni prikaz Željke Lovrenčić o Dujmićkinjoj *closerreadingovskoj*, na našim Susretima laureatskoj, knjizi *Mala noćna čitanja, hrvatski roman 2011.-2015.*

Poseban pozor Povjerenstvo je posvetilo Lovrenčićkinu izboru prikazati knjigu Josipa Gujaša Đuretina: *Mene su ljepote ostavile*, gdje je ukazati na maran učinak prireditelja Đuretinovih pjesama Đure Vidmarovića, ali i na kanonsku neupućenost kojom hrvatska književnost toga autora, Gujaša Đuretina, nije pribrano „ugrabila“ da joj bude nekom vrstom „razlogovskog“ posebnog užića, dapače vrha u tom strateškom polju lirskih istraživanja.

Željka Lovrenčić poslala je hrvatskoj kulturno-književnoj javnosti zbirku kritika koje su pozitivistički uvijek pozorne, razviđaju temeljne podatke o autorima odnosno njihovim opusima, a iščitavanju se upućuju u temeljnim tematskim fokusacijama. Dio tih kritika zaokuplja se poezijom, dio stručnim ili znanstvenim pristupima književnosti (Tin Lemac o Pupačiću, Sanja Knežević o Bilosniću), a osjetljivost i kompetentna bavljenja u području inokomunikacijskih polja, kada je više jezika i kulturno-književnih konteksta u međusobnom prijenosu, svakako je njezin velik i kritički zapažen rad.

Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara knjigom Željke Lovrenčić dobivaju artikuliran i žanrovski uzorit svezak kritika koje su rad jasnih i relevantnih signala o mjestima na kojima nesumnjivo može prebivati posvećen kritičarski učinak.

U Đakovu/Osijeku, 23. lipnja 2022.

Za Povjerenstvo: prof. dr. sc. Goran Rem

KRONIKA DHK-a

Svibanj – srpanj 2022.

Tribina DHK-a

4. svibnja – U prostorijama DHK-a gošća tribine bila je Ružica Martinović Vlahović, a predstavljene su njezine tri nove knjige: pjesme *Stvari onkraj stvari*, eseji *Zemaljski i nebeski grad* (obje u izdanju Slavonsko-baranjsko-srijemskog ogranka DHK-a) te zbirka pjesama *Nasmijane zvijezde* (Naklada Bošković). Uz autoricu, sudjelovali su Mirko Ćurić i Ivan Rodić.

10. svibnja – U prostorijama DHK-a gost tribine bio je Tomislav Zagoda, razgovaralo se o njegovom novom humorističnom romanu *Život u banani* (Opus Gradna, 2021.). Knjigu je predstavio Mario Kolar.

17. svibnja – Gost virtualne tribine putem interneta bio je Tin Fresl, mladi pjesnik iz Jaske. Njegov prvijenac *Vitezovi okruglog smisla* zaokupio je pažnju znalaca poezije.

23. svibnja – U prostorijama DHK-a gošća tribine bila je Ljerka Toth Naumova, koja je predstavila svoju novu knjigu *Zjenica bježi od zjenice*. Uz autoricu sudjelovali su Željka Lovrenčić i Đuro Vidmarović.

25. svibnja – U prostorijama DHK-a gost tribine bio je Davor Velnić, a predstavljene su njegove dvije nove knjige, *Na rubu ničega* (DHK, 2022.) i *Así de paso* (La Zonámbula, Mexico, 2022.), prijevod autorovih izabranih pripovijedaka na španjolski jezik. Uz autora sudjelovali su Željka Lovrenčić i Marko Gregur.

Voditeljica tribine je Lada Žigo Španić.

Tribina „Bez cenzure“

11. svibnja – U prostorijama DHK-a održana je polemička tribina „Koliko se brinemo za hrvatske pisce u iseljeništvu“. Sudjelovali su Željka Lovrenčić, Vesna Kukavica i Đuro Vidmarović.

Voditeljica tribine je Lada Žigo Španić.

Mala tribina DHK-a

20. svibnja 2022. – Sanja Pilić održala je književni susret s učenicima drugih razreda Katoličke osnovne škole „Josip Pavlišić“ iz Rijeke.

26. svibnja – Mladen Kopjar održao je književni susret s učenicima trećih razreda Osnovne škole Fažana u Fažani.

Voditelj tribine je Hrvoje Kovačević. Sve tribine održane su virtualno putem videoveze.

Tribina u gostima

26. svibnja – Ivana Šojat održala je književni susret s učenicima Škole u bolnici OŠ Jordanovac u prostorijama KBC-a Zagreb.

Voditelj tribine je Hrvoje Kovačević. Tribina je održana virtualno putem videoveze.

Upravni odbor DHK-a

11. svibnja – U prostorijama DHK-a održana je 19. sjednica Upravnog odbora DHK-a. U članstvo Društva primljen je Dražen Katunarić.

27. lipnja – U prostorijama DHK-a održana je 20. sjednica Upravnog odbora Društva.

Djelovanje ogranaka DHK-a

4. svibnja – U Gradskoj knjižnici i čitaonici „Ante Jagar“ u Novskoj u organizaciji Ogranaka Sisačko-moslavačke županije održana je svečana dodjela književne nagrade „Korzo slova“ za najbolju neobjavlenu knjigu Sisačko-moslavačke županije u 2021. godini te promocija nagradene zbirke pjesama *Čistačica lignji* autorice Sanje Domenuš. Priznanje autorici i pripadajuću skulpturu „Korzo slova“, rad

akademske kiparice Irene Škrinjar, nagrađenoj autorici dodijelio je predsjednik DHK-a Zlatko Krilić.

14. svibnja – Riječki ogranak uspješno je održao još jedno izdanje „Poezije s balkona“, u sklopu koje su sudjelovali Giacomo Scotti, Daniel Načinić i Davor Grgurić.

14. svibnja – U organizaciji Ogranaka Sisačko-moslavačke županije u Posjtiteljskom centru Repušnica održan je „Književni kompas Sisačko-moslavačke županije“ u okviru projekta „Dan obitelji“. Sudjelovali su Branko Tompić, Željka Uhitil, Sanja Domenuš, Željko Maljevac, Denis Vidović i Siniša Matasović, a u glazbenom dijelu programa nastupili su kantautor Vedran Ivorek i gošća iz Ukrajine Anna Komarytsia.

21. svibnja – U Osijeku u klubu Knjižare „Nova“ održana je svečana dodjela Nagrade „Anto Gardaš“. Ovogodišnji dobitnik nagrade je Pavao Pavličić za roman *Dva duga dana* (ilustrator Dario Kukić) u izdanju Umjetničke organizacije „Lađa od vode“. Obrazloženje nagrade pročitao je Tomislav Zagoda, a nagradu su dobitniku uručili izaslanik ministrice kulture i medija Dražen Kušen, sin Ante Gardaša Miro Gardaš te predsjednik DHK-a Zlatko Krilić. Program je vodio Mirko Ćurić, predsjednik Ogranaka slavonsko-baranjsko-srijemskoga.

26. *svibnja* – Predstavljanjem romana *Neminem* Vedrana Kukavice u Koprivnici su završeni 12. Dani Ivana Trnskog u suorganizaciji Podravsko-prigorskog ogranka.

29. *svibnja* – U organizaciji Istarsko-ga ogranka i Gradske knjižnice Poreč održan je 27. Književni susret Badavca. Sudjelovali su Vanesa Begić, Mate Ćurić, Nada Galant, Marko Gregur, Stanislav Habjan, Vjekoslava Jurdana, Vlatko Majić, Tomislav Milohanić-Slavić i Antun Milovan.

1. *lipnja* – U organizaciji Podravsko-prigorskog ogranka u Koprivnici je održano predstavljanje nove zbirke pjesama Milana Frčka *Haljina od tišine* (Podravsko-prigorski ogranak DHK-a, 2022). Uz autora, zbirku su predstavili Darija Žilić, Ivan Picer i Martina Vadla. Vid Balog čitao je izabrane stihove iz zbirke, a u glazbenom dijelu nastupio je Mirko Švenda Žiga uz pratnju Andrije Maronića na cimbalu.

8. *lipnja* – U organizaciji Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskog u Tovarniku su otvoreni 6. Dani Antuna Gustava Matoša. Uoči programa svečanog otvaranja manifestacije predstavnici organizatora i pokrovitelja položili su vijence kod Matoševe biste koja se nalazi ispred Osnovne škole Antuna Gustava Matoša u Tovarniku. Među uzvanicima bili su i članovi

DHK-a Goran Rem, Vlasta Markasović, Joso Živković, Mirko Ćurić, Mirko Kopunović i Tomislav Žigmanov. Dane je otvorio Anđelko Dobročinać koji je istaknuo zahvalnost prvenstveno Slavonsko-baranjsko-srijemskom ogranku DHK-a i Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata te ostalim suorganizatorima i pokroviteljima što se ova manifestacija održava u mjestu velikog književnika Antuna Gustava Matoša, kojim se njegovo rodno mjesto ponosi.

10. *lipnja* – U Fondaciji „Antun Gustav Matoš“ u Beogradu priređen jedrugi dio programa u sklopu 6. Dana Antuna Gustava Matoša. Nakon pozdravnih riječi upraviteljice zaklade Katice Naglič, o Matoševim beogradskim danima govorio je Petar Čudić, dotaknuvši se u svom izlaganju i drugih hrvatskih književnika, kao što su Tin Ujević i Milan Milišić.

12. *lipnja* – Program 6. Dana Antuna Gustava Matoša nastavljen je u Plavni gdje je u crkvi sv. Jakova služena sveta misa za Matoša i njegovu obitelj, koju je predvodio župnik Marino Stantić, a propovijedao župnik iz susjedne župe Vajske Goran Vilov. U ime Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Katarina Čeliković je na kraju svete mise uputila zahvalu župniku Stantiću na organizaciji ovog zajedništva u Plavni.

13. lipnja – 6. Dani Antuna Gustava Matoša tradicionalno su završeni u prostorijama DHK-a u Zagrebu na Antunovo, Matošev rođendan. Održano je predstavljanje knjige i dokumentarnog filma *Antun Gustav Matoš: Josipu Jurju I., kralju naših svih ideala* (Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK-a i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Osijek – Subotica 2022.). Knjigu su predstavili priređivač Mirko Ćurić te urednik Tomislav Žigmanov. Osim predstavljanja knjige i dokumentarnog filma održan je i prigodan glazbeni program u kojem su Zrinka Posavec i gitarist Mario Igrec izveli Matoševe uglazbljene pjesme. Na kraju iznimno uspješne manifestacije održane u dvije države i četiri grada, u čiju je organizaciju bilo uključeno sedam različitih udruga, ustanova i institucija, zaključeno je kako pripreme za veliki jubilej 150. godina Matoševa rođenja već moraju započeti. Pokušat će se uključiti i Hrvatska državna samouprava u Kačmaru (Mađarska), jer od tamo potječe Matoševa obitelj.

17. lipnja – U Rešetarima u organizaciji Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemskog predstavljena je najnovija zbirka priča Ivana Slišuruća *Vugino zrcalo* (DHK, Zagreb, 2022.). Uz autora sudjelovali su Mirko Ćurić,

Tito Bilopavlović, Ivan De Villa, predsjednik KLD-a Rešetari, Ernestina Straga-Šašić, v. d. ravnateljice Gradske knjižnice Nova Gradiška, te Biljana Dakić.

23. i 24. lipnja – U Đakovu su održani jubilarni, 25. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Organizatori manifestacije su Ogranak Matice hrvatske u Đakovu i Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK-a. Željka Lovrenčić dobitnica je Nagrade „Julije Benešić“, a Anđela Vidović Povelje uspješnosti. Povjerenstvo za dodjelu Nagrade i Povelje radilo je u sastavu: Vlasta Markasović, Franjo Džakula i Goran Rem. Nagrade su im uručili predsjednik DHK-a Zlatko Krilić, predsjednik Ogranak MH u Đakovu Robert Francem, izaslanik ministrice kulture i medija Dražen Kušen te predsjednik Povjerenstva za dodjelu Nagrade i Povelje Susreta Goran Rem. U sklopu programa predstavljen je kratki film o početcima Đakovačkih susreta, autora Zlatka Mesića. U nastavku programa predstavljen je rad i najnovija knjiga Josipa Cvenića *Gradonačelnik u secesiji* (Ogranak Matice hrvatske u Osijeku, 2022.). Uz autora, govorili su Vlasta Markasović i Stjepan Tomaš. Održan je i okrugli stol *Hrvatska književna kritika u proteklih 25 godina*, uz sudjelovanje Gorana

Rema, Jasne Horvat, Franje Nagulova, Davora Ivankovca, Mirka Ćurića, Ivana Bakovića i Ivana Sivrića. Franjo Nagulov ukratko je predstavio novi dvobroj časopisa *Književna riječ* 1-2/2022., koji objavljuje Ogranak DHK-a slavonsko-baranjsko-srijemski, a uz Nagulova urednica je Vlasta Markasović. U Gradskoj knjižnici predstavljena su tri kritičarska zbornika, objavljena u posljednje tri godine. Zbornik XXII (Hrvatska književna kritika u Vojvodini) predstavila je Katarina Ćeliković, Zbornik XXIV (Dvadeset i pet godina Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara) predstavio je Goran Rem, a Zbornik XXIII (Hrvatska književna kritika u BiH) predstavili su Ivan Baković, Ivan Sivrić i Srećko Marijanović. Potom je predstavljena knjiga Katarine Ćeliković *Književnost u zrcalima: ogledi i eseji o književnosti Hrvata u Vojvodini*.

24. i 25. lipnja – U organizaciji Južnohrvatskog ogranka u Franjevačkom samostanu Pridvorje održan je Četvrti međudržavni susret hrvatske književnosti. Sudjelovali su Stjepan Šešelj, Josip Joško Škerlj, Ivan Kramar, Marina Kljajo Radić, Andrija Stojić, Domagoj Vidović, Boris Njavro, Hrvoje Barbir Barba, Srećko Marijanović, Zvonimir Deković, Dijana Milošević i Anita Martinac.

28. i 29. lipnja – U Poreču (Pučko otvoreno učilište) i Pazinu (Državni arhiv) održano je predstavljanje knjige Ante Cukrova *U duhovnome logoru: hrvatsko osnovno školstvo u Istri od 1918. do 1945. godine* (Istarski ogranak DHK-a, 2021.). Uz autora sudjelovali su Josip Bratulić, Nevio Šetić i Josip Šiklič.

2. srpnja – U Osijeku je u caffè baru „Peppermint“ u organizaciji Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskog održana nova Tribina kOSt. Tema tribine bio je mitski prostor književnosti. Sudjelovali su Miroslav Kirina, Tihomir Dunderović i voditeljica tribine Livija Reškovac.

9. srpnja – U Dugoj Rijeci kod Koprivnice održan je 4. festival „Krlježa i Duga Rijeka“. Program je započeo otkrivanjem biste Miroslava Krlježe, rad akademskog kipara Ivana Sabolića. Bistu su otkrili Danimir Kolman, načelnik Općine Rasinja, i Marko Gregur, tajnik DHK-a. Uz bistu je zasadena i „Krlježina lipa“, mlado stablo koje će podsjećati na nekadašnje na kojem je – prema predaji – Krlježa pisao svoje tekstove, ponajprije dramu *Vučjak*, u kojoj se nalazi mnoštvo aluzija na Dugu Rijeku i njezine stanovnike, o čemu je govorio Darko Pernjak, predsjednik Podravsko-pri-gorskog ogranka DHK-a. Prigodno je obilježena i 70. godišnjica pozna-

tog Krležina govora na sjednici Saveza književnika Jugoslavije u Ljubljani 1952. godine, o čemu je govorio Mario Kolar. Ulomke iz govora pročitao je Sven Šestak. Nakon toga predstavljena je Krležina knjiga *Hiljadu-devetstošezdeste: fragmenti iz dnevnika* (Bodoni, 2022.). Uz Kolaru knjigu je predstavio Seid Serdarević. Ulomke iz knjige čitao je Šestak.

Ostale aktivnosti DHK-a

5. svibnja – Hrvoje Hitrec dobitnik je ovogodišnje državne Nagrade „Vladimir Nazor“ za životno djelo u području književnosti.

12. svibnja – U prepunim prostorijama DHK-a održano je predstavljanje knjige *Rudnik čvaraka 2* (Mozaik knjiga, 2022.) Tomislava Šovagovića. Sudjelovali su Vid Jakša Opačić, Andrea Divić, Živko Anočić, Marko Hadjur i autor.

20. svibnja – Gost prve ovogodišnje videoemisije u sklopu ciklusa *Čit-lit* DHK-a bio je Milko Valent. O njegovu najnovijem romanu *Ledene haljine* (Profil, 2021.) govorio je Damir Radić, a o samom Valentu Zrinka Posavec. Voditelj je Marko Gregur, a snimatelj i montažer Ilija Aščić, Studio *Filmić*.

6. lipnja – U prostorijama DHK-a u Zagrebu održano je predstavljanje

nove knjige Marka Kutleše *Posljednji stvaratelji sjećanja* (Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2022.). Uz autora sudjelovali su Ratko Cvetnić i Josip Pavičić.

21. lipnja – Marko Grčić dobitnik je ovogodišnje Nagrade „Višnja Machiedo“ za najbolju knjigu eseja u 2021. godini, za knjigu *Otpalo lišće* (DHK, Zagreb, 2021.).

1. srpnja – U prostorijama DHK-a u Zagrebu održano je predstavljanje nove zbirke poezije Marine Katinić Pleić *Opismenjavanje kiše* (Jesenski i Turk, 2022.). Uz autoricu sudjelovali su Mišo Nejašmić, Barbara Baždarić i Antonija Vlahović. Stihove je interpretirala Antonija Stanišić Šperanda.

1. srpnja – Gost druge ovogodišnje videoemisije *Čit-lit* DHK-a bio je Josip Novaković. Razgovaralo se o njegovu djetinjstvu u Hrvatskoj, o životu u Americi i Kanadi, o najnovijoj knjizi priča *Truplo puno meda*, o prijevodima knjiga, finalu nagrade „Booker“ i još koječemu. O Novakovićevom stvaralaštvu govorili su Mario Kolar i Bergita Bugarija.

5. srpnja – U Tinovoj kuli u Vrgorcu u organizaciji DHK-a i Centra za kulturu i baštinu Grada Vrgorca organizirana je tradicionalna, 41. dodjela Nagrade „Tin Ujević“. Ovogodišnji dobitnik Nagrade je Krešimir

Bagić za knjigu pjesama *Ponornice* (MeandarMedia, 2021.). Predsjednik DHK-a Zlatko Krilić svečano je uručio plaketu dobitniku, a u ime prosudbenog povjerenstva obrazloženje nagrade pročitala je Evelina Rudan. U programu su sudjelovali dramski umjetnik Goran Grgić i kantautorica i izvedbena umjetnica Sara Renar.

Preminuli članovi DHK-a

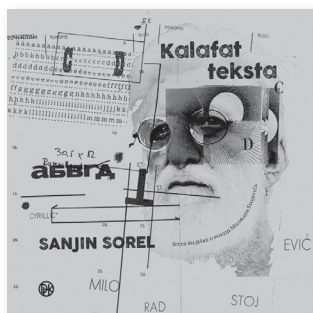
Robert Marić preminuo je 21. svibnja 2022. u 64. godini života.

Miroslava Tušek preminula je 7. srpnja 2022. u 84. godini života.

Viktor Žmegač preminuo je 20. srpnja 2022. u 94. godini života.

Maja Kolman Maksimiljanović

Nova izdanja Društva hrvatskih književnika

Sanjin Sorel

Kalafat teksta

Sitne bilješke o poeziji Milorada Stojevića
DHK, Zagreb, 2022.

Jurica Iskra

Globalni diktator

DHK, Zagreb, 2022.

Brankica Bošnjak

Uškrobljeni ovratnici

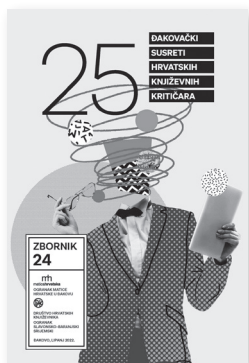
Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK, Osijek, 2022.

Zvonimir Stjepanović

Stišavanje

Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK, Osijek, 2022.

25. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara

Urednik: Mirko Čurić

Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK, Osijek -
Ogranak Matice hrvatske u Đakovu, 2022.

Književna riječ

Časopis za književnost

Broj 1-2/2022.

Uređuju: Franjo Nagulov i Vlasta Markasović

Slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak DHK, Osijek, 2022.

●

Da bi bila cijenjena i dostojna, da bi doista bila važan dio nacionalnog identiteta, suvremena hrvatska umjetnost treba biti na razini najboljih djela i razdoblja u našoj povijesti, pripadati duhom i umijećem onoj matici koja je stvarala neprolazne vrijednosti u svim granama. Problem je valorizacija umjetnosti i umjetnika koja danas, možda više no ikada, ovisi o silnicama izvan polja umjetnosti, pa ponekad tzv. trendovi, odnosno slijepe ulice, zasjene istinski značajna djela. Događalo se to i prije u povijesti, ali ne u tolikoj mjeri.

– Hrvoje Hitrec: *Ustavnu odredbu o hrvatskom jeziku treba slijediti zakon*

●

„Pišeš?“

„Da. Čita san novine i dobija ideju.“

„O čemu?“

„Šalaportama, uglavnom.“

Ona više i nema pitanja, ali Jerko kaže, ajmoreć i zapisuje: „Svit bi bija sasvim drugo misto da se nema di sakrit. Onda bi svi bili umitnici, a svit umitničko dilo. Sve bi govorilo i značilo. Tako bi se morala naći neka nova umjetnost, a zamisli što bi to bilo! Zamisli da onda neko smisli šalaporte i sakrije se iza njih. I tako... Ili drugačije, moran razmislit. Ma vrti mi se od same pomisli. Shvaćaš? Sve bi bilo drugačije. Za poludit!“

– Marko Gregur: *Šalaporte*

●

Ništa

Neki su šume zapalili
u grlima zvijezda

misli nam potamnili gelerima
od pregorjelog kruha

ništa, ponovno sve umijesimo
u par kapi mora.

– Slavko Jendričko

